

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUČ

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Aneta TROJANOVÁ

**ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA A GLOBÁLNÍ
ROZVOJOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ NA PŘÍKLADU
ZÁKLADNÍ ŠKOLY KUKLENY HRADEC KRÁLOVÉ**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Eva Žwaková

Olomouc 2021

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora: Aneta Trojanová

Název bakalářské práce: Environmentální výchova a globální rozvojové vzdělávání na příkladu základní školy Kukleny Hradec Králové

Pracoviště: Katedra rozvojových a environmentálních studií

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Eva Žwaková

Rok obhajoby práce: 2021

Abstrakt

Bakalářská práce s názvem Environmentální výchova a globální rozvojové vzdělávání na příkladu Základní Školy Kukleny Hradec Králové se zabývá environmentální výchovou a s ní souvisejícími pojmy a také globálním rozvojovým vzděláváním a věcmi s nimi souvisejícími. Obě tyto základní oblasti usouvztažňuje k českému školství a pojedná o jejich vývoji. Cílem práce je oba shora uvedené směry dostatečně představit a vymezit a na příkladu konkrétní vzdělávací instituce, tj. Základní školy Kukleny, ukázat, jak efektivně a nenásilně začlenit EVVO a GRV do výuky prostřednictvím klasických i modernějších metod.

Klíčová slova

Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta; globální rozvojové vzdělávání; školní vzdělávací program; rámcový vzdělávací program

Bibliographical identification

Author's name: Aneta Trojanová

Title of the bachelor's thesis: Environmental education and global education on the example elementary school Kukleny Hradec Králové

Supervisor: Mgr. Eva Žwaková

Year thesis defence: 2021

Abstract

The bachelor's thesis entitled Environmental Education and Global Education on the example of the elementary school Kukleny Hradec Králové deals with environmental education and related concepts, as well as global education and things related to them. It relates both of these basic areas to Czech education and discusses their development. The purpose of the work is to sufficiently introduce and define both of the above directions and to show on the example of a specific educational institution, i. e. Kukleny Primary School, how to effectively and non-violently integrate EVVO and GRV into teaching through classical and modern methods.

Key words

Environmental education; global education; school education program; framework education program

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci vypracovala sama pod vedením Mgr. Evy Žwakové a že jsem uvedla všechny použité zdroje informací v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové dne 8.4.2021

.....

Aneta Trojanová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych zde poděkovat vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Evě Žwakové za její trpělivost, ochotu, pomoc a cenné rady, které mi během psaní mé práce poskytla. Dále bych ráda poděkovala své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Aneta TROJANOVÁ
Osobní číslo: R17400
Studijní program: B1301 Geografie
Studijní obor: Environmentální studia a udržitelný rozvoj
Téma práce: Environmentální výchova a globální rozvojové vzdělávání na příkladu Základní školy Kukleny Hradec Králové
Zadávající katedra: Katedra rozvojových a environmentálních studií

Zásady pro vypracování

Cílem bakalářské práce je představit environmentální a globální výchovu a jejich uvedení do praxe. První část práce je teoretická, kde se vymezují základní pojmy a jejich vývoj. Dále dojde k porovnání vybraných výukových metod používaných v environmentální výchově a v globálním rozvojovém vzdělávání. Druhá část práce je praktická, kde bude představen rámcový plán environmentální výchovy pro rok 2019/2020 na vybrané Základní škole Kukleny Hradec Králové. Následně dojde k představení činností, které souvisí s environmentální výchovou a globálním rozvojovým vzděláváním na dané škole.

Rozsah pracovní zprávy: 10 – 15 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam doporučené literatury:

Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání 2011-2015: aktualizovaná pro období 2016-2017. In: Oficiální stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci [online]. c2019 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/08/Narodni_strategie_GRV_2016_2017.pdf.
Státní program environmentální vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025. In: Ministerstvo životního prostředí [online]. c2008-2019 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDNSP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDNSP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf). ČINČERA, Jan. Environmentální výchova: od cílů k prostředkům. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2007. ISBN 978-80-7315-147-8. DAŇKOVÁ, Lenka et al. Škola pro život II: Jak na ekologickou/environmentální výchovu po zavedení rámcových vzdělávacích programů. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, 2009. ISBN 978-80-903345-9-5. DAŇKOVÁ, L., SOKOLOVIČOVÁ, J., KONUPKOVÁ, R., BROUKAL, V. Průřezové

téma Environmentální výchovy. In Bedrník. Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina, květen 2007, vydává Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory – SEVER , VAMB Štěchovice, ISSN 1801-1381. FORS. Globální rozvojové vzdělávání: proč je nezbytné pro českou společnost a udržitelný rozvoj. Praha: FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci, 2015 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <http://www.fors.cz/wpcontent/uploads/2012/08/GRV-paper-fors-final-web.pdf>. HORKÁ, Hana a Alena HRDLIČKOVÁ. Výchova pro 21. století: Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-54-0.

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Eva Žwaková
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: 10. dubna 2019
Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2020

V Olomouci dne 22. května 2019

---

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

L.S.

---

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

Obsah

Seznam zkratk.....	9
Seznam obrázků.....	9
Seznam grafů.....	10
Seznam tabulek.....	10
Úvod	11
Cíle a metody práce	11
1. Environmentální výchova.....	12
1.1. Představení pojmu	12
1.2. Vývoj ve světě.....	13
1.3. Vývoj v ČR	14
1.4. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO)	14
2. Globální rozvojové vzdělávání	15
2.1. Představení.....	15
2.2. Vývoj ve světě.....	16
2.3. Vývoj v ČR	17
2.4. Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech	20
3. Rámcový vzdělávací program a školní vzdělávací program	21
3.1. Rámcový vzdělávací program.....	21
3.2. Školní vzdělávací program.....	21
3.3. Výukové metody	21
4. Základní škola Kukleny Hradec Králové	22
4.1. Začlenění státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a globální rozvojového vzdělávání v školním vzdělávacím programu Základní školy Kukleny Hradec Králové 24	
4.2. Konkrétní aktivity environmentální a globální výuky na Základní škole Kukleny Hradec Králové.....	31
4.2.1. Fair trade	31
4.2.2. Aktivity Základní školy spojené s fairtrade.....	32
4.2.3. Cirkulární ekonomika	43
4.3. Středisko ekologické výchovy Sever a spolupráce se Základní školou Kukleny.....	45
5. Zhodnocení implementace environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání do školního vzdělávacího programu na Základní škole Kukleny Hradec Králové	47
Závěr	49
Tištěné zdroje	51
Internetové zdroje	52
Emailová korespondence	54

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

ČRA – Česká rozvojová agentura

EP – Environmentální poradenství

EV – Environmentální výchova

EVVO – Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci

FT – Fairtrade

GRV – Globální rozvojová výchova

IUCN – Mezinárodní unie ochránců přírody

MRKEV – Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

MŽP – Ministerstvo životního prostředí

RVP – Rámcový vzdělávací program

ŠVP – Školní vzdělávací program

ZRS – Zahraniční rozvojové spolupráce

ZŠ – Základní škola

Seznam obrázků

Obrázek 1 Logo označující výrobek fairtrade	32
Obrázek 2 Suroviny, které žáci použili při vyučování	33
Obrázek 3 Připravené občerstvení o třídních schůzkách vyrobené z FT surovin.....	33
Obrázek 4 Infostánek o FT problematice při třídních schůzkách	34
Obrázek 5 Infostánek v rámci festivalu dokumentárních filmů Jeden svět.....	35
Obrázek 6 Ukázka z „Férové snídaně“ 2014.....	36
Obrázek 7 Ukázka z „férové snídaně“ 2017.....	36
Obrázek 8 Ukázka z „Férové snídaně“ 2019.....	37
Obrázek 9 Jídlo připravené z FT surovin na Férovou noc v roce 2016	38
Obrázek 10 Pozvánka na Férovou noc v roce 2016.....	38
Obrázek 11 Dort připravený na Férovou noc v roce 2018	39
Obrázek 12 Fotografie z výstavy	40
Obrázek 13 Výstava na stromech v roce 2017	41
Obrázek 14 Výstava na stromech v roce 2018	41
Obrázek 15 Výstava na stromech v roce 2019	42

Obrázek 16 Fotografie z akce „Dej si banán“	43
Obrázek 17 Cirkulární ekonomika.....	44
Obrázek 18MRKEV Osvědčení	47

Seznam grafů

Graf 1 Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech na vybraných Základních školách	28
Graf 2 Průřezové téma Multikulturní výchova na vybraných Základních školách.....	29
Graf 3 Průřezové téma Environmentální výchova na vybraných Základních školách	30

Seznam tabulek

Tabulka 1 Základní údaje o součástech školy	23
Tabulka 2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech – přehled předmětů.....	25
Tabulka 3 Multikulturní výchova – přehled předmětů.....	26
Tabulka 4 Environmentální výchova – přehled předmětů	27

Úvod

Předkládaná bakalářská práce nese název *Environmentální výchova a globální rozvojové vzdělávání na příkladu Základní školy Kukleny Hradec Králové*. Téma environmentální výchovy (EV) a globálního rozvojové vzdělávání (GRV) autorku práce zaujalo svou aktuálností a především důležitostí. V dnešní době, kdy planetu zahrnujeme odpady, které nemáme jak likvidovat, kdy lidstvo vypouští příliš mnoho škodlivých látek do ovzduší a způsobujeme oteplení planety, jsou dle autorky EV a GRV dva důležité směry, kterými by se mělo české školství inspirovat a na které by mělo dávat důraz, protože je potřeba, aby naše nejmladší generace chápaly, jak jednotlivé problémy na sebe navazují, stavěly se k věcem se správným přístupem a zbytečně neplývaly planetárními zdroji. Cílem této bakalářské práce je představit EV a GRV, usouvztažnit tyto pojmy k českému školství a následně uvést, jakým způsobem je zahrnuje do praxe Základní škola Kukleny. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Záměrem první kapitoly teoretické části je co nejpřesnější představení obsahu termínu EV. Následně je pojednáno o jeho historii, a to jak ve světě, tak i na našem území. Druhá kapitola pojednává o GRV. Podobně jako v první kapitole, je také čtenář seznamován s jeho světovou i národní historií. V této části práce autorka představuje Strategii globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech. Jelikož autorka oba výše zmíněné pojmy následně usouvztažňuje ke školství, je také nutné představit rámcový a školní vzdělávací program. V práci jsou také ukázány vybrané výukové metody EV a GRV, které jsou v praktické části představeny. Praktická část práce je zaměřena na konkrétní implementaci principů EV a GRV do Základní školy (ZŠ) Kukleny. Aby bylo zaměření školy tímto směrem patrné, autorka porovnává ZŠ Kukleny se dvěma náhodně vybranými základními školami z téhož města. V práci jsou také ukázány konkrétní aktivity zkoumané školy a její spolupráce s ekologickým střediskem SEVER. Následuje zhodnocení dané školy v oblasti EV a GRV.

Jelikož autorka svoji práci vypracovávala v pandemickém a restrikcemi omezeném období COVID-19, neměla bohužel možnost získat informace pomocí osobních rozhovorů. Situace byla totiž velmi náročná i ve školním prostředí, a proto měli respondenti, kteří slíbili rozhovory poskytnout, minimum času a s autorkou komunikovali s časovou prodlevou pouze pomocí e-mailu. Autorka také původně předpokládala, že se osobně zúčastní minimálně jedné akce pořádané ZŠ Kukleny. Jejich konání bylo bohužel zrušeno a výuka většinou realizována v distančním režimu, a to bez kroužků, takže autorka nemohla získat informace o aktuálním vývoji tematicky souvisejících aktivit v této oblasti. Pandemická situace také zbrzdila spolupráci školy se střediskem SEVER a celkově utlumila její činnost. Proto bylo možné do práce zahrnout pouze minimum v současném roce probíhajících aktivit a těžiště práce spočívá na aktivitách minulých. Situace ve světě i u nás také ztížila možnosti získávání tištěných zdrojů.

Přesto autorka věří v přínos práce, který spočívá v ukázce funkční implementace EV a GRV v českém školství a zejména v představení konkrétních – často dlouhodobých nebo opakovaných – akcí jako příkladu efektivního zacházení s globální a rozvojovou problematikou.

Cíle a metody práce

V této práci byla použita metoda studia tištěných i elektronických dokumentů, dále metoda syntézy a kompilace získaných informací a též metoda porovnávání a analýzy. Všechny tyto metody autorka podřídila vytčenému cíli, kterým je vymezit a popsat vývoj environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání, a to se zřetelem na české prostředí a školství. Konkrétní příklad dobře žákům předkládané a veřejnosti prezentované problematiky environmentálního a rozvojového vzdělávání je pak demonstrován na příkladu ZŠ Kukleny, která obě oblasti implementovala jak do frontální výuky a výchovy, tak do činností školy a svých akcí pro žáky i veřejnost.

1. Environmentální výchova

V této kapitole bude vydefinováno pojmem EV. Dále bude pojednáno o vývoji dané problematiky ve světě a v České republice (ČR), přičemž se autorka snaží poukázat na rozdílné vnímání obsahu pojmu u nás a v zahraničí. Poslední podkapitola představí státní program *Environmentální výchovy vzdělávání a osvěty* (EVVO).

1.1. Představení pojmu

Samotný pojem EV vychází z pojmu environmentalistika, proto by autorka nejdříve definoval význam tohoto odborného termínu. Proto autorka nejprve definuje tento termín.

Definic, co je environmentalistika, je mnoho. V knize *Environmentalistika* od Hany Středové (2014, s. 7) najdeme tuto definici: „*Environmentalistika je věda na pomezí přírodních a humanitních věd zabývající se problematikou životního prostředí. Využívá poznatků různých vědních oborů (ekologie, ekonomie, geografie, fyziky, chemie, geografie) a zkoumá vzájemné působení člověka a ekosystémů. zabývá se tedy i prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a nežádoucích zásahů. Zahrnuje také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívání přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péči o zdraví lidské populace apod.*“

Michal Bittner (2010, s. 44) ve své knize *Úvod do environmentalistiky* pro změnu definuje environmentalistiku takto: „*Environmentalistika (z angl. environment – životní prostředí) je disciplína zabývající se vztahem člověka k životnímu prostředí, zahrnující jak čistě popisnou složku (ekologie, biologie, sociologie, filozofie, ekonomie apod.), tak i normativní složku (etika, právo)*

- *Zaujímá hodnotící stanoviska – co je dobré a špatné.*“

Autorka si pro účely této práce zvolila definici pana Aleše Máchala (2007, s. 12), který ji ve své knize *Průvodce praktickou ekologickou výchovou* definuje takto: „*Environmentalistika je nauka o životním prostředí; využívá poznatků ekologie, zkoumá mechanismy působení člověka na ekosystémy, zabývá se prevencí znečišťování životního prostředí, nápravou vzniklých škod a prevencí nežádoucích zásahů; environmentalistika zahrnuje např. také ochranu přírody, monitoring složek životního prostředí, využívá přírodních zdrojů, nakládání s energiemi, péči o zdraví lidské populace apod.*“

Jak už bylo výše řečeno z této nauky se později vydělila EV.

Na rozdíl od mnoha jiných oborů, které mají možnost vycházet z velkého množství definic se téměř každá kniha, která se zabývá environmentální výchovou, opírá o definici dle deklarace z konference v Tbilisi. Jednalo se o první mezivládní konferenci o environmentální výchově, která proběhla roku 1977 a za cíl EV stanovila: „*posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech; poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí a tvořit nové vzorce jednotlivců, skupin i společností jako celku vstřícné k životnímu prostředí*“. (The Tbilisi Declaration, 2004 In: Máchal, et. al., 2012, s. 55) Jednoduše by se dalo říct, že hlavním cílem EV je odpovědné chování, jehož důsledkem je prostředí vhodné pro kvalitní život. (Máchal, et. al., 2012, s. 55)

Další vymezení cílů environmentální výchovy nabízí pán William Stapp podle kterého je cílem „*vychovávat občana, který se zajímá o biofyzikální prostředí a jeho problémy, zná možnosti jejich řešení a je motivován se do nich zapojit*“. (Stapp, 2005 In: Máchal, et. al., 2012, s. 55)

V ČR nabízí vymezení pojmu např. Jan Činčera, a to takto: „*Environmentální výchovu můžeme chápat jako souhrnné označení pro komplex často značně se různících přístupů reagujících na problémy v hledání koexistence mezi lidskou společností a přírodou.*“ (Činčera, 2006, s. 2)

Novější vymezení najdeme např. u Jančaříkové (2010, s. 9), podle které je EV: „*Veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především: zvyšovat spoluzodpovědnost lidí za současný i příští stav*

přírody a životního prostředí, rozvíjet tvořivost, citlivost a vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu, utvářet ekologicky příznivé hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnou střídmost, na nekonzumní, duchovní kvality lidského života, hledat příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení.“

Leblková (2012, s. 15-16) pak uvádí tuto formulaci: „*Odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu; připravenosti k angažovanému jednání.“*

V ČR je EV zakomponována ve Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025 (EVVO). EVVO představuje klíčovou národní strategii s vizemi, cíli a opatřeními, na nichž se vedle orgánů státní správy podílejí mj. kraje, obce a města, školy, včetně škol vysokých, střediska ekologické výchovy a ekologické poradny, neziskové organizace, vzdělávací a výzkumné instituce, muzea, zoo, botanické zahrady a knihovny. O tomto programu bude pojednáno v samostatné podkapitole. (Státní program Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025, s. 3)

1.2. Vývoj ve světě

Pro řadu lidí je pojem environmentální výchova něco nového a moderního co se do škol, v rámci rámcových vzdělávacích programů (RVP) dostalo teprve nedávno. Opak je ale pravdou. (Máchal, et. al., 2012, s. 29)

První zmínky o tomto tématu najdeme již v 18. století, v období romantismu, kde v některých dílech můžeme sledovat zárodky smýšlení o ochraně přírody. (Palmer, 1998, s. 4)

Za zakladatele EV je považován skotský profesor Patrick Geddes, přestože je znám spíše jako městský plánovač. Avšak i v tomto oboru se projevil jeho myšlenky, že příroda ve městě je pro lidi důležitá. Geddes využil nepoužívané a opuštěné prostory, byť malé, k vytvoření zelených ploch a zahrad pro místní obyvatele, aby se z nich mohli těšit a užívat si je. (National library of Scotland) V roce 1892 otevřel v Edinburghu *Outlook Tower*, kterou lze dnes považovat za původní ekologické terénní středisko. (Palmer, 1998, s. 4)

Samotný pojem *environmentální výchova* poprvé zazněl na konferenci Mezinárodní unie ochránců přírody (IUCN) v roce 1947. (Činčera, 2007, s. 12) Konference UNESCO z roku 1968 pak vyzvala ke zpracování učebních materiálů týkajících se studia životního prostředí pro všechny úrovně vzdělávání, podporu technického výcviku a globálního povědomí o problémech životního prostředí. (Palmer, 1998, s. 7)

Na setkání IUCN/UNESCO, které neslo název *Mezinárodní pracovní setkání o environmentální výchově ve školních osnovách*, konaném v roce 1970 v institutu Forest ve městě Carson v Nevadě, byl definován pojem environmentální výchova takto: „*Environmentální výchova je proces rozpoznávání hodnot a objasňování pojmů za účelem rozvoje dovedností a postojů nezbytných k pochopení a ocenění vzájemného vztahu mezi člověkem, jeho kulturou a jeho biofyzikálním prostředím. Environmentální vzdělávání také zahrnuje praxi při rozhodování a vlastní formulaci kodexu chování v otázkách týkajících se kvality životního prostředí.“* (Palmer, 1998, s. 7)

O dva roky později vydal Římský klub publikaci *Meze růstu*, prostřednictvím které autoři upozornili na limity Země. (Bittner, 2010, s. 48) Publikace důrazně varovala před hrozbou vyčerpání důležitých surovinových a energetických zdrojů a také upozornila na nebezpečí plynoucí ze stále narůstající produkce odpadů. (Máchal, et. al., 2012, s. 17) O pět let později proběhla První mezinárodní konference

o environmentální výchově, kde byly zformulovány cíle environmentální výchovy. (Činčera, 2007, s. 12)

V Americe se od 80. let začal prosazovat model environmentální výchovy, který se opíral o výsledky zkoumání faktorů ovlivňujících odpovědné environmentální chování. Podle tohoto výzkumu nestačí pouze ekologické znalosti. Bylo třeba začít rozvíjet, zejména u malých dětí, pozitivní vztah k přírodě, tzv. environmentální senzitivitu, a porozumět základním ekologickým principům, jakými jsou např. toky energie, cykly. U starších dětí byl pak kladen důraz na analýzu environmentálních problémů a konfliktů, k čemuž jsou zapotřebí výzkumné dovednosti (schopnost formulovat otázky, sbírat, vyhodnocovat a prezentovat data). Na analýzu environmentálních problémů navazuje rozvoj akčních dovedností a znalostí, tzn. že žáci se na konkrétních případech učí, pomocí vlastních zkušeností, jak mohou sami přispět k řešení konfliktu. (Hublová, 2015)

1.3. Vývoj v ČR

Na začátku vývoje environmentální výchovy se u nás stejně jako v zahraničí předpokládalo, že hlavním klíčem k odpovědnému chování jsou především znalosti o ekologii (z čehož byl odvozován název ekologická výchova). (Činčera, 2007, s. 16) V ČR (na rozdíl od zbytku světa, kde je environmentální a ekologická výchova rozlišována) je dodnes používána synonymně ekologická a environmentální výchova, přestože každá výchova se zaměřuje trochu na něco jiného. (Činčera, 2007, s. 14) Zjednodušeně lze říct, že ekologická výchova se zaměřuje na přírodu jako takovou, na vzájemné vztahy mezi organismy a jejich prostředím a environmentální výchova se zaobírá vztahem člověka k přírodě, respektive jeho působením na ekosystémy, prevencí znečišťování a případnou nápravou a prevencí škod. (Máchal, 2007, s. 12)

Výchova k ochraně přírody se v ČR začíná objevovat v 60. letech 20. století a do českého prostředí ho aktivně vnesli zejména Jan Čerovský a Eva Olšanská (pracovníci státní ochrany přírody). Ke kořenům ekologické výchovy v ČR přispěly i popularizační časopisy s ekologickou tematikou, např. mládežnický časopis *ABC* či *Tramp*, kde pravidelnou ochrannářskou rubriku *Pod snítkou tisu* redigovala prof. Eva Olšanská. Tato rubrika ovlivňovala činnost mnoha klubů mladých ochránců přírody a motivovala k jejímu poznávání. (Máchal, 2007, s. 3-4)

Kromě časopisů měly na vývoj ekologické výchovy v ČR vliv i organizace, které vedly k ochraně přírody. Za první organizaci se dá považovat *Sbor ochrany přírody při Společnosti Národního muzea v Praze*, na který přímo navázal *TIS – Svaz pro ochranu přírody a krajiny* založený v roce 1969. *TIS*, v jehož čele stála výše zmíněná prof. Olšanská. Velkou roli měl také český skauting a *Pionýr*, kde vedly a vychovávali především děti k ochraně přírody. (Máchal, et. al., 2012, s. 15-18)

V 70. letech se začal využívat komplexnější termín, výchova k péči o životní prostředí, který vznikl díky postupnému rozšiřování záběru tématu. (Máchal, 2007, s. 5)

Prvním vládním dokumentem věnovaným ekologické výchově bylo *usnesení vlády ČR č. 232/92 ke strategii státní podpory ekologické výchovy*. Toto usnesení umožnilo vytvářet podmínky pro zařazení ekologické výchovy do přípravy posluchačů všech pedagogických oborů středních škol, vysokých škol a fakult, tzn. začlenit ekologickou výchovu do dalšího vzdělávání učitelů a výchovných pracovníků všech typů škol a středisek mimoškolní výchovy. Nejenom že se začalo více mluvit o ekologické výchově, ale s podporou nestátních i státních neziskových organizací se podařilo během několika let vybudovat síť středisek ekologické výchovy v ČR. Pojem *ekologická výchova* byl na podzim roku 2000 definitivně nahrazen pojmem *environmentální výchova*, který byl uplatněn ve *Státním programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty*. (Máchal, et. al., 2012, s. 19, 29)

1.4. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO)

„*Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025 (SP EVVO a EP) je klíčovou národní strategií pro oblast EVVO a EP, která*

strukturovaně definuje vizi, cíle a opatření (v akčních plánech potom i úkoly), do nichž se vedle orgánů státní správy zapojují kraje, obce a města, školy, včetně škol vysokých, specializovaná zařízení pro EVVO a EP jako jsou střediska ekologické výchovy a environmentální poradny, další subjekty zřizované veřejnou správou i soukromé, neziskové organizace, vzdělávací a výzkumné instituce, muzea, ZOO, botanické zahrady, lesnické instituce, knihovny či zařízení církví apod.“ (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025, s. 3)

Hlavním úkolem EVVO je objektivně informovat o stavu a vývoji životního prostředí a získání vztahu k prostředí. Podle § 16 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, se *"Výchova, osvěta a vzdělávání se provádějí tak, aby vedly k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách."* Jako cíl státního programu byl vytyčen rozvoj kompetencí potřebných pro environmentálně odpovědné jednání. Tím se rozumí takové jednání, které je pro přítomnost i budoucnost koexistence člověka přírody co nejpříznivější. (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025, s. 4)

EVVO rozvíjí kompetence environmentálně odpovědného jednání v oblastech: vztahu k přírodě, vztahu k místu, dále pak v oblasti ekologického děje a zákonitostí. Zabývá se environmentálními problémy a konflikty a připraveností jednat ve prospěch životního prostředí. (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025, s. 4)

Samotný program EVVO je uspořádán do 4+1 strategických oblastí. Čtyři z nich se zaměřují na klíčové parametry systému. Pátá má vlastní obsah, kterým jsou cíle a témata, v nichž jsou formulovány cíle a opatření směřující k dosažení vize o udržitelnosti systému a prostředí pro EVVO a EP. Dále pak je součástí vize kvalita, diverzita a inovace v EVVO a EP, také vzájemná spolupráce, síťování, propojování a posilování postavení a porozumění EVVO a EP (propagace, PR, popularizace). Poslední součástí vize tvoří vzdělávací cíle a relevantní témata EVVO a EP a výběr témat klíčových pro danou oblast. (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025, s. 7)

Realizace státního programu je závislá na zajištění dostatečných finančních a personálních prostředků v rámci ústředních správních orgánů. Plnění probíhá např. prostřednictvím státního rozpočtu, výzev z národních fondů (zejména Státního fondu Životního prostředí). Další prostředky jsou čerpány z fondů Evropské unie a dalších disponibilních fondů. (Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025, s. 50)

2. Globální rozvojové vzdělávání

Cílem této kapitoly je představení a vymezení pojmu *Globální rozvojové vzdělávání* a vývoje zkoumané problematiky ve světě i v ČR. Budou představeni jednotliví aktéři GRV a také stručně popsány jejich hlavní zodpovědnosti. Dále také cíle, kterých se snaží dosáhnout, témata a kompetence GRV a jeho průnik do školních vzdělávacích programů (ŠVP) v rámci globální výchovy.

2.1. Představení

V dokumentu *Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání pro období 2011-2015* (s. 5) je definováno globální rozvojové vzdělávání takto: *„Globální rozvojové vzdělávání je celoživotní vzdělávací proces, který přispívá k pochopení rozdílů a podobností mezi životy lidí v rozvojových a rozvinutých zemích a usnadňuje porozumění ekonomickým, sociálním, politickým, environmentálním a kulturním procesům, které je ovlivňují. Rozvíjí dovednosti a podporuje vytváření hodnot a postojů tak, aby lidé byli schopni a ochotni aktivně se podílet na řešení lokálních a globálních problémů. Globální*

rozvojové vzdělávání směřuje k přijetí zodpovědnosti za vytváření světa, kde mají všichni lidé možnost žít důstojný život.“

GRV, ač nám to může název napovídat, není o vzdálených problémech třetího světa. Zabývá se zejména otázkou naší role, kterou hrajeme v dnešním světě a měnící se společnosti. Tento vzdělávací proces nám poskytuje příležitost zamyslet se nad vlastními hodnotami a pohledy včetně předsudků a stereotypů. Všichni se mohou učit a všichni mohou učit ostatní. Toto kontinuální celoživotní vzdělávání není možné předem zúžit. (Hrubanová, Pavlíčková, 2011, s. 8) Mezi jeho nejdůležitější principy patří globální zodpovědnost, tj. zodpovědnost individua za sebe i za celý svět. Participace na řešení problémů a konfliktů, rovnocenné partnerství a spolupráce mezi účastníky, solidarita s lidmi žijícími v obtížných podmínkách a ochota jim pomáhat a také vzájemná propojenost. Tedy vnímání současného světa jako celku, kde se vzájemně ovlivňujeme místní, regionální a celosvětové dění. Šestáým principem je otevřenost a kritické myšlení vůči informacím a názorům. Další je princip sociální spravedlnosti, který se projevuje podporou dodržování lidských práv a prosazováním rovných příležitostí. Poslední zásadu představuje udržitelný rozvoj, tj. přizpůsobení životního stylu člověka potřebám životního prostředí tak, aby bylo zachováno a kvalitativně zhodnoceno pro další generace. Z hlediska následujícího textu je nejdůležitější princip globální zodpovědnosti, kterému se lidé učí prostřednictvím globální výchovy. (Globální rozvojové vzdělávání)

Poměrně nový směr globální výchovy v sobě spojuje dva směry pedagogické teorie a praxe. První z nich je planetární vědomí. Tento myšlenkový směr vznikl v meziválečném období ve Velké Británii. A hovoří o respektování principu *jedné Země*. Prostřednictvím tohoto principu se vnímají v kontextu potřeb celé planety. Jak uvádí Pike a Shelby: „*Úkolem vzdělávání je utvářet osobnost člověka, který toleruje lidi z jiných kultur, s jiným vyznáním a světovým názorem a váží si jich; utvářet občana, který chápe globální problémy a trendy, různá hlediska a úhly pohledu.*“. Druhý směr je *ústřední postavení dítěte*. „*Osou tohoto směru je názor, že děti se učí nejlépe tehdy, podporujeme-li je v jejich vlastním zkoumání a objevování a jednáme-li s nimi jako s osobnostmi s jedinečnými názory, zkušenosti a nadáním.*“ Druhý směr vznikl z inspirace děl významných pedagogů z mnoha zemí, např. Marie Montessoriové, Johna Dewey nebo Lva Nikolajeviče Tolstého a je tedy starší než princip planetárního vědomí. (Pike, Shelby, 2000, s. 13)

2.2. Vývoj ve světě

Ke vzniku globální výchovy vedly tři hlavní důvody. Jedním z nich byla *krize euroamerické společnosti*. Na počátku 21. století muselo lidstvo řešit řadu navazujících krizových jevů, většinou celosvětového charakteru. Lidstvo se nacházelo v situaci, kterou nikdy dřív nepoznalo. Svou činností ohrozilo celý živý svět. Druhým důvodem byla *krize škol a krize výchovy*. Ta se objevila v Evropě, Americe, Japonsku i zemích třetího světa. Krize je „... *charakterizována nízkou efektivností poskytovaného vzdělání (rozporem mezi tím, o co škola usiluje, a skutečnými výsledky, mezi učivem a potřebami života) a také strachem, nudou a nezájmem většiny dětí ve vztahu k institucionalizované školní výchově.*“ Třetím důvodem byl *rozvoj věd o člověku*. (Horká, Hrdličková 1998, s. 9-15)

Stopy zájmu o globální výchovu lze najít u pokrokových učitelů již ve 20. letech 20. století, kdy se o tuto problematiku začali zajímat ve Velké Británii. V návaznosti na to založili *World Education Fellowship* (společenství pro světové vzdělávání) a časopis *The New Era* (Nová Éra). Ve 30. letech pak pedagogové vytvořili *Council for Education in World Citizenship* (Radu pro vzdělávání o světovém občanství). (Hicks, 2003, s. 3)

Samotný pojem *Global education* (globální výchova) pochází až z 60. let minulého století ze Spojených států amerických. (Kessinger, 2005, s. 7)

V 70. letech OSN oficiálně přijelo globální výchovu jako strategii čelící problémům v rozvojovém světě. Reakce národů na tento krok se značně lišila. K nejvíce aktivním národům v této oblasti patřily

skandinávské země, Kanada a Nizozemsko. Ve Švédsku a Norsku byla perspektiva globálního vzdělávání zahrnuta do školských kurikul díky zapojení vlády. Naopak v Kanadě a v Nizozemsku sehrály silnou roli v poskytování vzdělávání zpočátku neziskové organizace. (Ishii, 2001, s. 330)

V 80. letech minulého století pak vznikl ve Velké Británii, USA a Kanadě systém globální výchovy. Důležitou roli v jeho rozvoji sehrálo zejména *Centrum pro globální výchovu při univerzitě v Yorku*, v jehož čele stáli profesori David Shelby a Graham Pike. (Pike, Shelby, 1994, s. 319)

Variace konceptu globálního vzdělávání se v Evropě objevila v 90. letech a byla prosazována Radou Evropy, která má užší vazby k rozvojovému vzdělávání. Jejím cílem bylo sjednotit vnímání různých interpretací globální výchovy. (Bourn, 2012, s. 26)

Roku 1989 v Lisabonu bylo založeno *European Centre for Global Interdependence and Solidarity* (Evropské centrum pro globální vzájemnou závislost a solidaritu), známá spíše pod názvem North-South Centre. Centrum od roku 1991 se podílí na rozvoji globální výchovy. O šest let později centrum vydalo *Global Education Charter* (Charta globálního vzdělávání). (About the North-South Centre; Global education)

V roce 2002 se v Nizozemsku konal *Evropský kongres o globálním rozvojovém vzdělávání*, na kterém se apelovalo na státy, aby podporovaly vzdělávání o globálních souvislostech. Kongresu se zúčastnily státy EU, Asie, Afriky i Ameriky. (O'Loughlin, Wegimont, 2002, s. 9)

V současné době GRV prochází velkým rozvojem. Jedním z velkých milníků bylo ustanovení a přijetí osmi *Millenium Development Goals* (Rozvojových cílů tisíciletí), ke kterému došlo v roce 2000 a které mělo konečný termín v roce 2015. Přestože společné úsilí všech zúčastněných mělo své výsledky, nebylo jich dle zúčastněných stran dosaženo v dostatečné míře, a proto byly přijaty *Sustainable Development Goals* (Cíle udržitelného rozvoje). (United Nations Development Programme) Důvod, proč je nutné a aktualizovat cíle pro GRV lze najít také v rychle rostoucí globalizaci a z toho plynoucí nutnosti vyšší angažovanosti státních politik, ministerstev, vzdělávacích institucích a neziskových organizací do světového dění. K rozvoji GRV přispívá také vyšší počet odborných prací i vzdělávacích knih zaměřených na toto téma. (Bourn, 2012, s. 33)

2.3. Vývoj v ČR

Na rozdíl od EV bylo před rokem 1989 nemožné zapojit GRV do výuky. V tomto roce se tehdejší Československo začalo otvírat okolnímu světu a přicházeli k nám nové myšlenky a inspirace. Jednalo se však jen o ojedinělé hlasy odborníků ze zahraničí. Průlom nastal v roce 1994, kdy vyšla v českém jazyce kniha *Globální výchova* od kanadských autorů Grahama Pike a Davida Shelbyho. Kniha přinesla srozumitelně popsaná východiska a obsah globální výchovy. Dalším důležitým krokem byl *Národní program rozvoje vzdělávání České republiky*, tzv. *Bílá kniha*, která byla vydaná *Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy* (MŠMT) v roce 2001. (Máchal, et. al., 2012, s. 25) Bílá kniha je dokument, který „formuje vládní strategii v oblasti vzdělávání v podobě myšlenkových východisek, obecných záměrů a rozvojových programů směřovaných pro vývoj vzdělávací soustavy. Strategie odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podněty k práci škol.“ (Národní program vzdělávání ČR (Bílá kniha))

Na realizaci GRV se zásadní způsobem podílejí dvě ministerstva, a to Ministerstvo zahraničních věcí (MZV), jehož role je z finančního hlediska rozhodující, a MŠMT. MZV je podle zákona ve strategické rovině i v oblasti praktické realizace odpovědné za zahraniční rozvojovou spolupráci (ZRS). Garantuje odbornost a úroveň témat probíraných v souvislosti s GRV a má na starosti optimalizaci přípravy *Strategie*, a to včetně příslušných *Akčních plánů*. Dále také řídí pracovní skupinu pro GRV, kterou svolá v případě potřeby a která funguje při Radě pro ZRS. Též řídí Českou rozvojovou agenturu (ČRA), jejíž hlavní kompetencí je finanční podpora aktivit GRV v dotačních titulech. MZV je účastníkem řady mezinárodních procesů zastřešovaných Evropskou unií, Radou Evropy, OSN či OECD i řady nezávislých iniciativ. (GENE) V oblasti veřejného života pak podporuje osvětu obyvatelstva

o globálních souvislostech. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

MŠMT je oficiálně klíčovou institucí pro zavádění GRV do formálního vzdělávacího systému počítaje v to i vzdělávání pedagogů a celoživotní vzdělávání. Podporuje systematické zařazení GRV do formálního i neformálního vzdělávání, vytváří a podporuje tvorbu: „*odborných didaktických materiálů a další podpory růstu kvality GRV v praxi formálního i neformálního vzdělávání všech stupňů a forem.*“ (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9) Ve svém působení spolupracuje s dalšími odpornými institucemi z oboru vzdělávání, a to s Národním ústavem pro vzdělávání, Národním institutem pro další vzdělávání a Českou školní inspekcí. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

Další důležitou roli zastává *Rada vlády pro udržitelný rozvoj*, v rámci které funguje *Výbor pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji*. Ti zajišťují správnou koordinaci při plnění jednotlivých bodů *strategického rámce Česká republika 2030 a Agendy 2030 v zemi*, zejména ve vzdělávání a dalších cílech související s GRV. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

Kromě výše zmíněných státních subjektů jsou v oblasti GRV aktivní i různé nestátní neziskové organizace, které uskutečňují vzdělávací a osvětové projekty a programy zaměřené na GRV. Ty mají velkou zásluhu na tom, že globální a rozvojová témata začala po roce 2000 pronikat do českých škol. Jednou z prvních takovýchto organizací byl *Člověk v tísni*. Společnost *Člověk v tísni* realizuje od roku 2001 např. vzdělávací program *Varianty*. Cílem programu je škola otevřená všem dětem, porozumění souvislostem, globální odpovědnost a respekt k druhým. V rámci *Variant* nabízí *Člověk v tísni* jednorázové i dlouhodobé kury pedagogickým pracovníkům zaměřené na vzdělávání ke globální odpovědnosti a výchovu otevřených aktivních a tolerantních občanů schopných odpovědného jednání vůči přírodě i lidem. Za tímto účelem nabízí také metodickou podporu a poradenství, dále vytváří metodické a výukové materiály a podporuje sdílení praktických zkušeností mezi učiteli a asistenty pedagoga. Také se snaží o dialog mezi školou a rodinou a navrhuje a podporuje systémové změny. Organizace spolupracovala např. na přípravě *Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech*, připravenou na léta 2018-2030. Dále podporuje průřezová témata, spolupracuje na návrhu revize průřezového tématu GRV a formuluje a navrhuje doporučení a standardy na systémové úrovni. (Vzdělávací program *varianty*; *Systémové změny*)

Obdobnými aktivitami se v oblasti GRV se zabývali a stále zabývají také další neziskové organizace jako je *ADRA*, *ARPOK*, *Charita*, *Na Zemi* aj. Všechny organizace nabízejí vzdělávání v oblasti GRV pro studenty, žáky a pedagogy, vytvářejí metodické materiály, některé nabízejí také přípravu aktivit do výuky či poradenské a jiné služby. Neziskové organizace se sdružují v pracovní skupině *Českého fóra pro rozvojovou spolupráci* (FoRS), založeného v roce 2002, kde v rámci pracovní skupiny *Globální rozvojové vzdělávání a osvěta* spolupracují na formulaci stanovisek, zvyšují svou odbornost, vzájemně si vyměňují informace a koordinují společný postup vůči partnerům FoRSu a veřejnosti. Zaměřují se na prosazování aktualizace *Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání*, propagaci témat a cílů GRV, vzdělávání svých členů a přípravu podmětů k RVP atd. Spolupracují tedy prostřednictvím FoRSu se státními institucemi ČR a EU a posilují vzájemné vazby. (Pracovní skupiny FoRS; *Globální rozvojové vzdělávání*)

Centra ekologické výchovy, díky inspiraci příbuzného konceptu globální výchovy známého z publikací Grahama Pike a Davida Shelbyho z 80. let 20. století, přispěla v ČR k velkému rozvoji GRV. (Malířová, s. 1)

I samy zřizovatelé výše zmíněných škol a školských zařízení se však stávají aktéry GRV. Činí tak prostřednictvím účasti na vzdělávacích a osvětových aktivitách, realizací vlastních programů, jejich podporou či participací na nich s jinými organizacemi. Tyto aktivity jsou zřizovatelům umožněny

v rámci výkonu samostatné působnosti a finančně je podporují k tomu určené národní či evropské dotační programy. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

Školy a školská zařízení logicky představují nejdůležitější bod při realizaci cílů GRV v praxi, ať už se zaměříme na jedince nebo celou společnost. Vysoké školy zde začleněním GRV do studijních programů pedagogických oborů zajišťují přísun kvalifikovaných učitelů. Také působí na oblast výzkumu problematiky. Školy nižších stupňů pak podle v souladu se svým působením zařazují principy, cíle a témata GRV do svých vzdělávacích rámců. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

Do svých aktivit projektují témata a cíle GRV odpovídajícím způsobem i další aktéři, jako např. „*Ministerstvo životního prostředí (MŽP), Úřad vlády (ÚV) a příspěvkové, soukromé a neziskové organizace, akademické instituce, mládežnické organizace, politické nadace, firmy a další subjekty,*“ které tak podle svých možností, kompetencí a kapacit pomáhají dělat osvětu. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 9)

Všichni aktéři se snaží svým úsilím dosáhnout stanovených hlavních cílů, které lze rozčlenit do těchto pěti oblastí:

1. „*Formální vzdělávání – tato oblast zahrnuje vzdělávací koncepce a programy a jejich uskutečňování v rámci předškolního formálního vzdělávání i vzdělávání na základních a středních školách. Dále obsahuje pregraduální příprava učitelů a další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) a takzvané terciální vzdělávání*
2. *Neformální vzdělávání*
3. *Osvětové aktivity*
4. *Budování kapacit – oblast zaměřující se na subvenci výzkumu a vývoje v GRV i podporu partnerství a vzájemné kooperace*
5. *Propojování GRV s dalšími politikami a oblastmi – tady jde především o navazování, prohlubování a udržení spolupráce s dalšími institucemi v ČR i se zahraničními partnery z EU“*
(Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 3-6)

GRV se svým zaměřením prolíná se vzděláváním k udržitelnému rozvoji a s výchovou k občanství. Největší důraz je však kladen na globální aspekt. GRV se věnuje několika tematickým oblastem, mezi kterými můžeme jmenovat např. zkoumání rozmanitosti světa či jeho vzájemné propojenosti a závislosti. Řeší se zde také chudoba, nerovné příležitosti a samozřejmě i otázka lidských práv. Další důležitou tematickou oblastí je zachovávání míru a řešení konfliktních situací. A přirozeně je zde velkým tématem také samo životní prostředí. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 6-7)

Velkým krokem pro rozvoj GRV v ČR byl vznik Rámcového vzdělávacího programu (RVP), který tvoří obecný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Dřívější dokumenty a kurikula totiž stanovovala konkrétní vyučovací předměty. Díky RVP byla umožněna větší variabilita a provázanost výuky s výše uvedenými tématy GRV. Do vzdělávání byl zaveden školským zákonem č. 561/2004 Sb. V dokumentu RVP bylo nově definováno šest průřezových témat:

- „*Osobnostní a sociální výchova (OSV)*
- *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)*
- *Multikulturní výchova (MKV)*
- *Environmentální výchova (EV)*
- *Mediální výchova (MV)*
- *Výchova demokratického občana (VDO) na základních školách a gymnáziích*

- *na středních odborných školách a učilištích nahrazují především VMEGS a EV témata s názvem Občan v demokratické společnosti a Člověk a životní prostředí“ (Máchal et. al., 2012, s. 81-82)*

Témata definuje Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. Globální rozvojové vzdělávání se v českých školách uplatňuje zejména v rámci průřezových témat *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova a Multikulturní výchova*. (Dudková, Tillová, 2012, s. 12)

Na základě RVP vznikla pro školy nutnost vytvoření ŠVP. Dle ŠVP se na školách začalo vyučovat ve letech 2005/2006 nebo v roce 2006/2007, nejpozději však od roku 2007/2008. Aby škola mohla podle ŠVP vyučovat, musela ho mít pro všechny ročníky školy vypracovaný. Globální výchova se začala díky aktivistům rychle šířit a v roce 2005 byla už zahrnuta jako povinné téma do kurikula, dle kterého se začalo vyučovat ve školním roce 2005/2006. (VUP Praha, 2005)

Přestože tematické rozpětí, a především šíře a hloubka témat, může evokovat jakýsi pocit stálosti, je nutné si uvědomit, že GRV není statické. Již ze své podstaty nutně musí reflektovat dynamický rozvoj světa. Aby bylo funkční a nezastarávalo musí se aktivně zapojovat do soudobého světa a orientovat se v něm. Proto lze za nezbytné primární kompetence v této oblasti označit především **dovednosti, znalosti a porozumění a správné postoje a hodnoty** korespondující se vším, co autorka již výše uvedla.

2.4. Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech

Národní strategie GRV je důležitý dokument, který se snaží zajistit všem občanům ČR přístup k informacím o globálním rozvoji a motivovat je k aktivnímu přístupu při řešení globální problémů a plnění cílů udržitelného rozvoje. Národní strategie GRV je určována na základě analýz současné situace a doporučení pracovní skupiny. (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání 2011-2015 aktualizovaná pro období 2016-2017, s. 18) Nejnovější dokument nese název „*Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech*“ a je určená pro léta 2018–2030. (Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 1)

„Cílem globálního rozvojového vzdělávání (GRV), jehož východiskem je Agenda pro udržitelný rozvoj 2030, je podporovat schopnost lidí kvalifikovaně a objektivně porozumět globálním, regionálním i lokálním politickým, ekonomickým, sociálním, environmentálním a kulturním procesům, včetně jejich vzájemných souvislostí a propojenosti jejich dopadů.“ Toto je vize nejnovější národní strategie. (Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, str. 1)

„Strategie se snaží reagovat na analyzované výzvy tak, aby se Česká republika přiblížila v oblasti globálního rozvoje vzdělávání vyspělým zemím západní Evropy.“ (Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání 2011-2015 aktualizovaná pro období 2016-2017, s. 18)

Dokument národní strategie je vždy určený na dané období a poté prochází analýzou a vyhodnocením. První strategie byla nastavená na období 2011-2015 a poté byla aktualizovaná pro období 2016-2017. (Národní strategie rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s.1; Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání 2011-2015 aktualizovaná pro období 2016-2017, s. 1) V roce 2018 byla vydána *Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech* (2018, s. 1. K naplnění strategie je rozpracovaný akční plán v plnění tříletého období (první na období 2018-2020). Na jeho sestavení, monitorování a vyhodnocení je koordinována pracovní skupina pro GRV při Radě pro ZRS. Tento plán umožňuje reagování na nové výzvy v národním, evropském i globálním kontextu GRV a také napomáhá koordinaci mezi jednotlivými aktéry GRV. Aktivity z *Akčního plánu* jsou z velké části financovány prostředky z MZV. (Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 10) Velmi úzce s ním v tomto ohledu spolupracuje ČRA, na kterou byla delegována část odpovědnosti MZV a která se podílí na monitorování a vyhodnocení jednotlivých projektů a poskytuje administrativní a koordinační podporu. Má také klíčovou roli v oblasti plánování a tvorby politiky GRV. Finance se z ministerstva převádí přímo na účty prováděcích nevládních organizací. Další finanční prostředky vynakládají jednotliví aktéři GRV z vlastních

rozpočtů. (GENE) Na financování se pomocí fondů podílí i EU. (Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech, s. 10)

3. Rámcový vzdělávací program a školní vzdělávací program

Jak již bylo výše několikrát uvedeno, RVP a ŠVP sehrává důležitou roli při prezentaci problematiky z oblasti EVVO a GRV žákům a studentům. Především RVP poskytuje pedagogickým pracovníkům oporu při prezentaci problematiky vzdělávaným osobám, neboť uvádí vzdělávací oblasti, které je třeba naplnit. Proto autorka považuje za vhodné věnovat vysvětlení těchto pojmů a jejich vzájemné provázanosti dostatek prostoru. Dále bude pojednáno o klasických i nových výukových metodách, které se používají při prezentaci EVVO a GRV.

3.1. Rámcový vzdělávací program

ŠVP vychází z RVP, proto autorka v první řadě vysvětlí, co je to RVP. Jak uvádí Národní ústav pro vzdělávání: „*Rámcové vzdělávací programy (RVP) tvoří obecně závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Do vzdělávání v České republice byly zavedeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).*“ (Rámcové vzdělávací programy) Tyto programy stanovují především přesné cíle, délku a povinný obsah vzdělávacího procesu, a to včetně formy, jakou má být toto vzdělávání prováděno. Může se jednat o vzdělávání všeobecného charakteru či o působení odborné, kde RVP stanoví jeho organizační uspořádání, určuje podmínky průběhu a ukončování vzdělávání a ustanoví profesní profil absolventa. RVP vymezuje předpoklady pro vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami a určuje nutné podmínky materiální, personální a organizační. Také se zaměřuje na plnění předpokladů BOZP. Tyto rámce v sobě reflektují nejnovější poznatky z vědních disciplín, ze kterých zprostředkovávají vědomosti. Také odrážejí současný stav poznání v pedagogice a psychologii o způsobech a organizaci vzdělávání tak, aby vzdělávání probíhalo účinně a bylo přizpůsobené věku a psychice žáka. Podle výše zmíněných kritérií se rámcové vzdělávací programy stále aktualizují. Za tvorbu a aktualizaci jsou zodpovědná příslušná ministerstva, která RVP tvoří za pomoci odborníků z praxe i vědeckých kruhů. (Rámcové vzdělávací programy)

3.2. Školní vzdělávací program

Na základě RVP a podle pravidel v nich stanovených následně vytváří konkrétní vzdělávací instituce ŠVP, své vlastní realizační programové dokumenty k výuce. Obsah poskytovaného vzdělávání přitom bývá rozdělen do kompaktních bloků – předmětů či modulů. Přitom ze ŠVP jasně vyplývá, jaký je konkrétní cíl bloku. Stanoví se v něm délka, formy, obsah a časový plán vzdělávání. Také specifikuje podmínky, které musí splnit zájemce o studium na škole, a náležitosti průběhu a zakončení studia (včetně případného označení dokladu o absolvování) a konkretizuje tyto podmínky i pro uchazeče a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. (Rámcové vzdělávací programy)

ŠVP rovněž popisuje materiální, personální a ekonomické podmínky, za kterých výuka v dané instituci probíhá, a zohledňuje přitom bezpečnost práce a ochranu zdraví všech zúčastněných. Program pak vydá ředitel školy či školského zařízení, který má povinnost jej v zařízení zveřejnit, tak aby do něj měl přístup každý zájemce a mohl si z něj dělat opisy, výpisy či celou kopii. Cena kopie přitom nemá překračovat hodnotu v místě obvyklou. (Rámcové vzdělávací programy)

Do ŠVP se zařazují průřezová témata jak z EV, tak z GRV. Základní škola Kukleny v Hradci Králové má ve svém ŠVP zařazeno všech 6 průřezových témat.

3.3. Výukové metody

„*Výuková metoda je koordinovaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka, který je zaměřen na dosažení učitelem stanovených a žáky akceptovaných cílů.*“ (Maňák, 1990 In: Valenta et al., 2013, s. 373)

Této definici odpovídají klasické výukové metody, které dle Lucie Zormanové (2012, s. 41) můžeme rozdělit na:

1. Slovní
  - „*Monologické metody (vyprávění, vysvětlování, výklad, popis, přednášky, práce s textem)*
  - *Dialogické metody (rozhovor, dialog, diskuse)*
  - *Metody písemných prací (písemná cvičení, kompozice...)*
  - *Metody práce s učebnicí, knihou, textovým materiálem“*
2. Názorně demonstrační
  - „*Pozorování předmětů a jevů*
  - *Předvádění (předmětů, činností, pokusů, modelů)*
  - *Práce s obrazem*
  - *Projekce statická a dynamická*
  - *Instruktáž“*
3. Dovednostně praktické
  - „*Nácvik pohybových a pracovních dovedností*
  - *Laboratorní činnost žáků*
  - *Pracovní činnosti*
  - *Grafické a výtvarné činnosti“*

Tyto metody umožňují systematické vzdělávání a jsou organizačně snadné. Také nejsou časově a ekonomicky nákladné, a protože bývají běžnou součástí tradičního vyučování jsou na ně učitelé i rodiče již zvyklí. Jejich stinnou stránkou je však nezbytnost vnější motivace prostřednictvím klasifikace. Také nelze jejich prostřednictvím dostatečně propojit získané dovednosti a vědomosti, což z hlediska EVVO a GRV představuje podle autorky značnou slabinu. (Zormanová, 2012, s. 40-41) Přesto se však i tyto metody jistě uplatňují, a to především ve formálním vzdělávání, a přispívají k rozvoji dovedností žáků v této oblasti. Např. metoda vysvětlování, vyprávění či výkladu slouží často k nastínění základní problematiky, stejně jako práce s učebnicí, knihou či textovým materiálem. Pro účely EVVO a GRV lze také využít statické či dynamické projekce (např. žáci ZŠ Kukleny měli možnost shlédnout v předmětu Anglický jazyk videa s rozvojovou tematikou). Jak uvidíme dále uplatňují se na ZŠ Kukleny také dovednostně praktické výukové metody, a to především v předmětu Pracovní činnosti a Výtvarná výchova.

Vedle výše popsaných výukových metod se v praxi GRV nejčastěji uplatňuje model E-U-R. Jedná se o třífázový model učení, který má za cíl žáky více aktivizovat při výuce, motivovat je k učení, podpořit jejich kreativní práci a myšlení, rozvíjet komunikační dovednosti a schopnost pracovat ve skupině. (Zormanová, 2012, s. 114-117) S tímto modelem pracuje mnoho neziskových organizací jako je Člověk v tísni (projekt Varianty), NaZemi či ARPOK. (Švajgrová, 2011, s. 26) Pro účely této práce však autorka považuje za důležitější zážitkovou pedagogiku, protože se více uplatňuje v aktivitách školy zkoumané v praktické části. Zážitkové pedagogické učení je pedagogický směr, který považuje za důležitý vlastní prožitek žáka a umožňuje zapojit celou jeho osobnost. Je velmi vhodná pro rozvoj znalostí, dovedností a postojů člověka. Využívá k učení především hru, která vede k předem stanoveným pedagogickým cílům. Vlastním zážitkem pak dochází k rozvoji žáka a k lepšímu zapamatování informací, které pak žáci snáze využijí k osobnímu růstu a aplikaci do praxe. (Hublová, 2013; Zážitková pedagogika, s. 3) Tato pedagogická metoda se hojně uplatňuje v oblasti fairtrade (FT) a je hojně využívána při neformální výuce také v ZŠ Kukleny, jak uvidíme v praktické části na příkladu pořádaných akcí, které tento princip hojně využívají nejen pro rozvoj žáků školy, ale také pro osvětu veřejnosti.

4. Základní škola Kukleny Hradec Králové

Základní škola Kukleny Hradec Králové funguje už od roku 1901. Nejdříve fungovala jako desetitřídní obecná škola a v roce 1905-1906 byl otevřen 1. ročník měšťanské školy chlapecké. V roce 1930 byla co do počtu žáků nejpočetnější školou královéhradeckého okresu. Ve válečných letech 1939-1945 nejprve vzrostl mírně počet žáků, později však poklesl. Často se zavádělo domácí samoučení, např. z důvodu nedostatku uhlí, dětské obrny atd. Ve školním roce 1941-1942 nebyly používány žádné učebnice. Roku

1948 splynuly obě školy (chlapecká a dívčí) ve školu koedukční. V blízké době, tj. koncem 50. let došlo k zahájení rozsáhlé přístavby. Tím byl dvoupodlažní pavilon a dva roky nato byla otevřena nová budova určená pro školní dílny. V dnešních dnech je tato budovou využívána jako školní družina a školní klub. V roce 1977 byla přistavěna sportovní hala. Areál školy se pak ještě dále rozšířil o budovu čp. 138 v blízkém sousedství školy a poté vzniklo nové školné hřiště. Za odborného dohledu památkářů byl v roce 1999 obnoven plášť původní školní budovy. Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že škola disponuje poměrně velkými prostory, které aktivně používá mj. také pro aktivity EVVO a GRV. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové)

Škola v současné době zajišťuje chod nejen samotné základní školy ale také dvou škol mateřských (MŠ Markova a MŠ Plačice), školní družiny a školní jídelny. Aktuální počet pedagogů a studentů a další údaje uvádí autorka v následující tabulce.

Součást školy	Kapacita	Počet pedagogů	Počet tříd/oddělení	Počet dětí/žáků	Počet dětí/žáků na třídu	Počet dětí/žáků na pedagoga
MŠ Markova	50	4	2	50	25	6,25
MŠ Plačice	52	4	2	50	25	6,25
Základní škola	450	22	14	319	22,8	14,5
I. stupeň	x	5	5	117	23,4	23,4
II. stupeň	x	17	9	202	22,4	11,9
Školní družina	90	3 + 1	3	86	28,7	21,5
Školní jídelna	600	x	x	101/254	x	x

Tabulka 1 Základní údaje o součástech školy

(ZŠ Kukleny Hradec Králové)

Pro účely práce je však nejdůležitější uvést jméno koordinátora aktivit EVVO. Tuto funkci doporučuje na školách zavést *Státní program pro environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016-2025* a to v rámci plnění opatření 1.1.3 Motivovat školy všech stupňů a školská zařízení k ustavování a výkonu funkce koordinátorů environmentální výchovy. Koordinátorkou EVVO pro ZŠ Kukleny je paní Mgr. Dagmar Otčenašková. (ZŠ Kukleny Hradec Králové; Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty na léta 2016-2025, str. 9)

4.1. Začlenění státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a globální rozvojového vzdělávání v školním vzdělávacím programu Základní školy Kukleny Hradec Králové

Na základě nařízení ministerstva školství o RVP disponuje Základní škola Kukleny vlastním ŠVP, který je veřejně přístupný na webových stránkách školy. Níže bude představena analýza začlenění EVVO a GRV do aktuálního ŠVP, a to formou grafů, které srovnají v kolika předmětech jsou průřezová témata implementována do výuky ve zvolené škole a ve dvou náhodně vybraných hradeckých ZŠ (ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a ZŠ SNP).

Aktuální ŠVP zkoumané školy platí od 1.9.2019. Stanovuje 6 průřezových témat, a to:

1. Osobnostní a sociální výchova
2. Výchova demokratického občana
3. Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
4. Multikulturní výchova
5. Environmentální výchova
6. Mediální výchova

Pro účely této práce vyhodnotila autorka jako nejdůležitější témata *Výchovu k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, *Multikulturní výchovu* a *Environmentální výchovu*. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 4, 15-17)

Průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* je rozděleno do těchto tří tematických okruhů:

1. Evropa a svět nás zajímá
2. Objevujeme Evropu a svět
3. Jsme Evropané

Průřezové téma je naplňováno v předmětech Matematika, Přírodověda, Vlastivěda, Dějepis, Český jazyk, Občanská výchova, Přírodopis, Zeměpis, Výtvarná výchova a cizí jazyky, a to od 4. do 9. ročníku (viz tabulka č. 2). (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 15)

Konkrétně např. tematický okruh *Evropa a svět nás zajímá* je žákům ZŠ Kukleny přibližován již ve 4. ročníku v Matematice, v 5. ročníku v Přírodovědě, v 7. a 8 ročníku ve Výtvarné výchově, v 7. až 9. ročníku v cizích jazycích, v 8. ročníku v Českém jazyce a v závěrečném ročníku ještě v Dějepise, Občanské výchově, Přírodopisu a Zeměpisu. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16)

Průřezové téma/Tematický okruh	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
VÝCHOVA K MYŠLENÍ V EVROPSKÝCH A GLOBÁLNÍCH SOUVISLOSTECH									
Evropa a svět nás zajímá				Ma	Přv		Nj/Rj, Vv	Čj , Nj/Rj, Vv	Aj , Nj/Rj, D , Ov , Př , Z
Objevujeme Evropu a svět					Přv		Čj , Nj/Rj, Vv	Nj/Rj, Ma , Vv	D , Z
Jsme Evropané					Přv , VI	D	Nj/Rj, D , Ov , Vv	Čj , Nj/Rj, D , Vv	Nj/Rj, Z

Tabulka 2 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech – přehled předmětů¹

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16)

Dalším průřezovým tématem je *Multikulturní výchova*, která je rozdělena na následující tematické okruhy:

1. Kulturní diference
2. Lidské vztahy
3. Etnický původ
4. Multikulturalita
5. Princip sociálního smíru a solidarity

Toto průřezové téma je vyučováno napříč všemi ročníky. Učí se například v předmětech Etická výchova, Vlastivěda, Český a cizí jazyk, Výtvarná výchova, Přírodopis či Zeměpis. Například tematický okruh Princip sociálního smíru a solidarity je v průběhu studia začleněn do předmětů Etická výchova ve 2. a 5. ročníku, Zeměpis v 6. ročníku, Český jazyk a Občanská výchova v 7. ročníku a Výtvarná výchova v 8. ročníku (tabulka č. 3). (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16)

¹ Rozpis zkratk z tabulek najde čtenář v Příloze č. 1

Průřezové téma/Tematický okruh	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA									
Kulturní diference				Etv , VI		Aj , Čj , Vv , Z	D , Ov , Vv , Z	Čj , Nj/Rj , Př , Vv , Z	Čj , Nj/Rj , Vv
Lidské vztahy	Pč , Prv	Prv		Pč , VI	Ma , Přv , Tv	Čj	Aj , Nj/Rj , Ov	Čj , Nj/Rj , Př	Čj , Nj/Rj , Tv
Etnický původ	Čj		Čj	Čj , VI	Etv	Čj , Vv , Z	D , Z	Čj , D , Př , Vv , Z	Čj , D , Vv , Z
Multikulturalita			Ma			Čj , Z		Čj , D , Př , Vv	Aj , Čj , Nj/Rj
Princip sociálního smíru a solidarity		Etv			Etv	Z	Čj , Ov	Vv	

Tabulka 3 Multikulturní výchova – přehled předmětů

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16)

Průřezové téma *Environmentální výchova* je rozčleněno do následujících tematických okruhů:

1. Ekosystémy
2. Základní podmínky života
3. Lidské aktivity a problémy životního prostředí
4. Vztah člověka k prostředí

Toto průřezové téma se dotýká všech ročníků, a tedy i všech žáků ZŠ Kukleny, a to tím, že se probírá napříč ročníky hned v několika předmětech. Mezi tyto předměty patří Prvouka, Pracovní činnosti, Výtvarná výchova, Český jazyk a cizí jazyky, Chemie, Přírodopis, Zeměpis a Občanská výchova. Například tematický okruh Lidské aktivity a problémy životního prostředí se prolíná výukou od 2 do 9 ročníku a je začleněn například do předmětů Prvouky pro 2. a 3. ročník, dále do Přírodovědy ve 4. a 5. ročníku, do Zeměpisu v 6. a 7. ročníku a do Výtvarné výchovy 6–9. ročníku. Kromě toho se uvedenému okruhu věnuje každý zmíněný ročník ještě v dalších předmětech. Žáci se setkávají se všemi tematickými okruhy průřezového tématu současně většinou v několika předmětech na jednou. Viz následující tabulka č. 4, která je součástí ŠVP Kukleny a tabulky začlenění průřezových témat. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16-17)

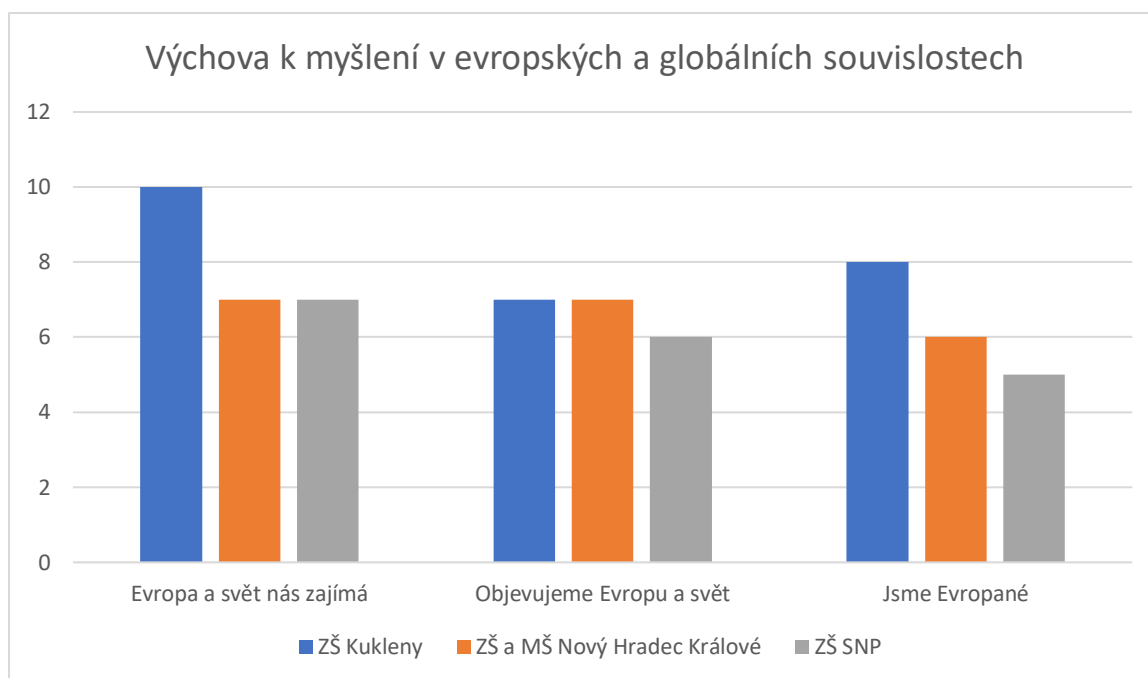
Průřezové téma/Tematický okruh	1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník	5. ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA									
Ekosystémy	Prv	Pč, Prv	Prv	Přv, Vv		Aj, Čj, Př, Z	Čj, Př, Z	Ch, Vv, Z	Ch, Vv, Z
Základní podmínky životy			Prv			Př, Vv, Z	Př, Vv	Nj/Rj, Ch	Ch, Př
Lidské aktivity a problémy životního prostředí		Prv	Ma, , Prv, Vv	Pč, Přv , Vv	Ma, , Přv	Vv, Z	Aj, Vv, Z	Čj, F, Ch, Vv	Nj/Rj, F , Ch, Ov, Př, Vv
Vztah člověka k prostředí	Pč, Prv , Vv	Vv	Pč , Vv	Pč, Přv , Vv	Ma, Pč , Přv	Čj, Pč, Vv	Aj, Čj, Př, Vv	Čj, F, Ch, Př , Vv	Nj/Rj, F , Ch, Ov, Př, Tv, Vv

Tabulka 4 Environmentální výchova – přehled předmětů

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16-17)

Aby bylo environmentální zaměření a zaměření na GRV v ZŠ Kukleny dostatečně patrné, vytvořila autorka grafy, které porovnávají v kolika různých předmětech jsou průřezová témata začleněna do výuky ve zvolené škole a ve školách náhodně vybraných z téhož města. Jedná se o základní školy, konkrétně o ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a ZŠ SNP. K získání údajů z těchto škol autorka využila veřejně přístupné ŠVP. Každému průřezovému tématu je věnován samostatný graf.

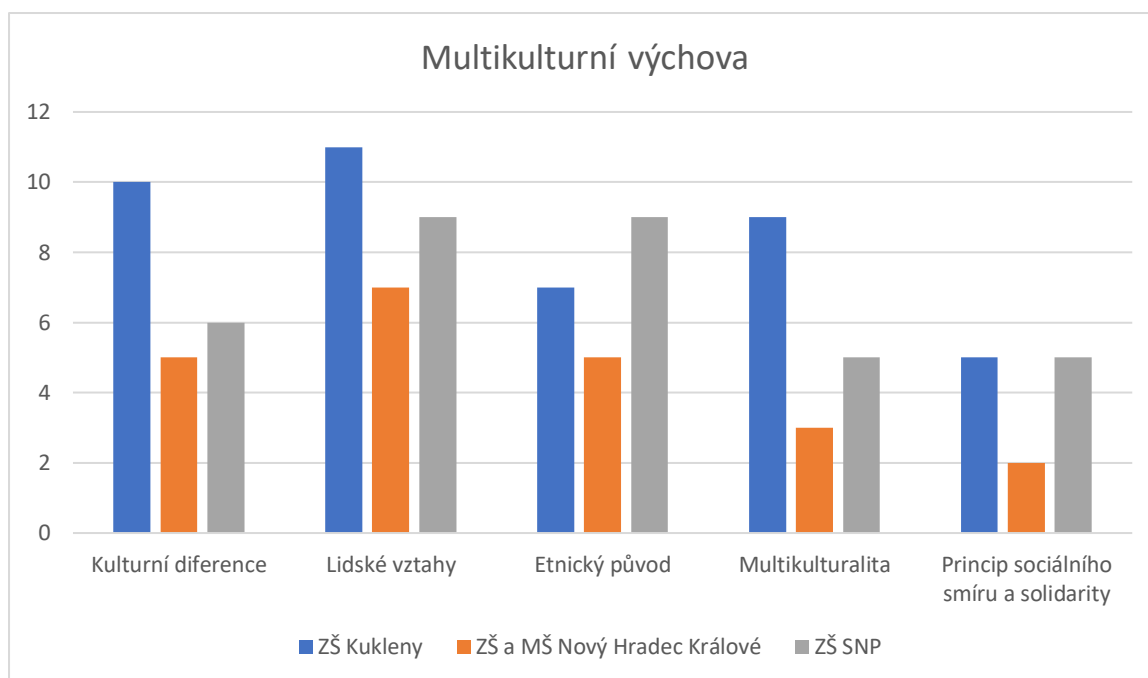
První graf se zaměřuje na průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*. Jasně z něj přitom vyplývá, že ZŠ Kukleny se jednotlivým tematickým okruhům věnuje povětšinou ve více předmětech než další 2 vzdělávací instituce. Nejvíce je to patrné u tematického okruhu *Evropa a svět nás zajímá*, kterému ZŠ Kukleny věnuje pozornost v rámci 10 předmětů a zbylé 2 školy v 7 předmětech. Také tematickému okruhu *Jsme Evropané* se ZŠ Kukleny věnuje ve více předmětech, a to konkrétně v 8. Zato ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové naplňuje tematický okruh v rámci 6 předmětů a ZŠ SNP pouze v 5 předmětech. Tematického okruhu *Objevujeme Evropu a svět* se ZŠ Kukleny a ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové dotýkají v 7 předmětech a ZŠ SNP v 6 předmětech. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská školy, Nový Hradec Králové, Pešínova 146, 2016, s. 20)

Graf 1 Průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* na vybraných Základních školách

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská školy, Nový Hradec Králové, Pešínova 146, 2016, s. 20)

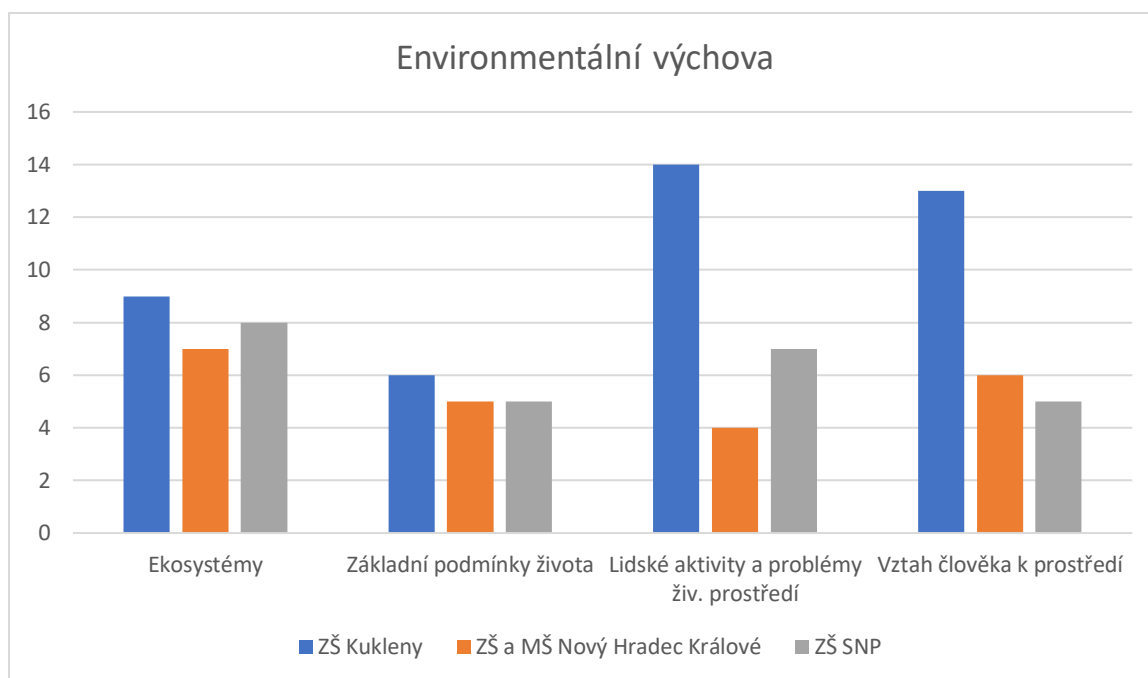
Druhý graf znázorňuje průřezové téma *Multikulturní výchova* a jeho tematické okruhy. Je z něj patrné, že ZŠ Kukleny naplňuje toto průřezové téma a jeho části ve více předmětech než zbývající 2 ZŠ. Jediný tematický okruh, který se v ZŠ Kukleny naplňuje méně než na ZŠ SNP, je *Etnický původ*. Ale na druhou stranu je ve výuce více zaimplementován, než na ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové. Tematickému okruhu *Princip sociálního smíru a solidarity* se ZŠ Kukleny a ZŠ SNP věnují ve stejném počtu předmětů, a to 5. Kdežto na ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové je tento okruh začleněn v pouhých 2 předmětech. Zbývající tematické okruhy ZŠ Kukleny zařadila do více svých předmětů než zbývající školy, což je patrné níže. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská školy, Nový Hradec Králové, Pešínova 146, 2016, s. 21)

Graf 2 Průřezové téma Multikulturní výchova na vybraných Základních školách

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská školy, Nový Hradec Králové, Pešínova 146, 2016, s. 21)

Poslední graf se zabývá průřezovým tématem *Environmentální výchova*. Ukazuje se zde značná naplněnost tematických okruhů *Lidské aktivity a problémy životního prostředí* a *Vztah člověka k prostředí* oproti ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a ZŠ SNP. Tematický okruh *Lidské aktivity a problémy životního prostředí* se prolíná 14 předměty oproti 7 a 4 předmětům. *Vztah člověka k prostředí* je zahrnut do 13 předmětů (proti 6 a 5 předmětům). Naproti tomu tematický okruh *Základní podmínky života* školy naplňují skoro stejnou měrou. Na ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a ZŠ SNP v 5 předmětech a na ZŠ Kukleny v 6 předmětech. Poslední tematickou oblast *Ekosystémy* školy naplňují různorodě. Nejméně se jí věnuje ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a to v 7 předmětech, o 1 předmět více na ZŠ SNP a na ZŠ Kukleny je oblast zahrnuta v 9 předmětech. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16-17; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská školy, Nový Hradec Králové, Pešínova 146, 2016, s. 22)

Graf 3 Průřezové téma Environmentální výchova na vybraných Základních školách

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 16-17; Základní škola, tř. SNP 694, 2018; Základní škola a Mateřská škola, Nový Hradec Králové, Pešinova 146, 2016, s. 22)

Autorka považuje za prokázané, že v rámci vyučovacích předmětů jsou pro práci stěžejní průřezová témata naplňována více než na jiných školách a je tedy jasné, že ZŠ Kukleny je škola environmentálně zaměřená a ze zřetele nespouští ani rozvojovou problematiku. Své žáky s problematikou EVVO a GRV, jak je patrné z výše uvedených tabulek, seznamuje v průběhu celé školní docházky. Z výše uvedeného znázornění jasně vyplývá, že implementaci odpovídajících průřezových témat do formální výuky se škola věnuje ve většině případů více než ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové a ZŠ SNP. I když tematickou oblast *Objevujeme Evropu a svět* naplňuje stejně jako ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové, tematickou oblast *Princip sociálního smíru a solidarity* implementuje do 5 předmětů, stejně jako ZŠ SNP, a v tematické oblasti *Etnický původ* ji dokonce ZŠ SNP předčí. Přesto je převaha ZŠ Kukleny v naplňování průřezových témat jasná. Ve výuce spolupracuje s místní komunitou prostřednictvím projektu *Škola pro udržitelný život* např. při budování vztahu k místu bydliště, jak je patrné z textu níže. Také využívá spolupráci s ekologickým střediskem SEVER, který zajišťuje fungování přírodovědného kroužku, ale především škole pomáhá s plněním neformálních akcí.

Vzhledem k tomu, že v současné době prezentaci problémů žákům zajišťuje pedagogický sbor, zahrnuje problematiku do zde zkoumané formální výuky prostřednictvím klasických výukových metod popsaných výše, jako je výklad a popis a též pozorování, demonstrace, pokus, práce s pracovními listy aj. Používané metody jsou voleny podle předmětu, ve kterém dochází k naplňování témat, a v neposlední řadě také úměrně k věku žáků. Např. metoda pokusu byla v době před pandemickou krizí hojně uplatňována v Přírodopisu a Chemii. Výkladové metody např. v Anglickém jazyce slouží k rozšiřování tematické slovní zásoby, stejně jako dynamická projekce videí napomáhá k získávání nových informací aj. metoda práce s textovými materiály se uplatňuje např. v dějepisu, kde žáci v rámci projektu *Škola pro udržitelný život* pracovali se zapůjčenými výpisy z archiválií. Kromě toho, že jsou témata EVVO a GRV za normální situace naplňována také formou projektového vyučování a projektových dnů, jsou také předmětem řady neformálních aktivit, jak bude popsáno dále.

4.2. Konkrétní aktivity environmentální a globální výuky na Základní škole Kukleny Hradec Králové

V této části práce bude nejdříve pojednáno o FT a jeho základních principech, také o kritériích, které musí škola splnit, aby se stala jednou z FT škol, jako zkoumaná ZŠ Kukleny. Poté autorka zaměří svou pozornost na konkrétní aktivity školy spojené s FT, jako je *Férová snídaně*, *Férová noc*, *Výstava na stromech* a další aktivity. Tím se ukáže nejen to, jak se škola zapojuje do celostátních FT akcí, ale také se představí unikátní projekty realizované pouze na půdě dané instituce, jako je *Férová noc*. Dále bude pojednáno *cirkulární ekonomice* a také o aktivitách a akcích, které škola dělá, aby naplnila její ideály. Všechny tyto akce využívají principů zážitkové pedagogiky a některými z nich se škola také snaží o osvětu a aktivizaci veřejnosti.

4.2.1. Fair trade

„Fairtrade je obchod založený na partnerství. Fairtrade je certifikace zboží, které splňuje určité sociální, ekonomické a ekologické standardy. Smyslem této certifikace je poskytnout pěstitelům, zaměstnancům a řemeslníkům ze zemí globálního Jihu (zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky) možnost užít se vlastní prací za důstojných podmínek. Pěstitelé a zaměstnanci dostávají v rámci systému Fairtrade za své kakao nebo kávu výkupní cenu, která odpovídá nákladům na pěstování či výrobu a zároveň umožňuje důstojné živobytí. Fairtrade znamená spravedlivější obchodní podmínky, dodržování lidských a pracovních práv a šetrnost k životnímu prostředí.“ (Fairtrade Česko a Slovensko)

Základní principy FT jsou:

- *„výkupní cena odpovídající nákladům udržitelné produkce a důstojného živobytí*
- *dlouhodobé obchodní vztahy*
- *dodržování úmluv Mezinárodní organizace práce (ILO)*
- *zákaz nucené a dětské práce*
- *dlouhodobě udržitelný rozvoj místních komunit*
- *kontrolované využívání pesticidů a další zemědělské chemie*
- *zákaz využívání geneticky modifikovaných plodin*
- *šetrnější přístup k využívání přírodních zdrojů“ (Fairtrade Česko a Slovensko)*

FT výrobky v obchodech poznáme podle nálepky. Znamená to, že při produkci daného produktu, byly zachovány standardy FT (sociální, environmentální i ekonomická kritéria). V obchodech se však můžeme setkat i s výrobky, kde je napsáno, že např. 80 % je FT. Dříve byly obecně FT výrobky dražší než ty obyčejné, které jsme mohli koupit kdekoliv jinde. Bylo to dáno tím, že pro malé obchůdky byla logistika vcelku nákladná. Díky zapojení obchodních řetězců a globálně působících společností tyto náklady klesají, tudíž většina FT produktů není dražší než obyčejné produkty. Výjimku však najdeme u produktů, které jsou dále označeny BIO. (Fairtrade Česko a Slovensko)

Obrázek 1 Logo označující výrobek fairtrade

(Fairtrade Česko a Slovensko)

Bylo by však chybou se domnívat, že se problematika FT týká pouze či především obchodníků, neboť tento problém zasahuje společnost celkově. Koncept FT se postupně dostává do škol na všech úrovních vzdělávání. Vznikla tak možnost, aby se do problematiky mohly zapojit i žáci a studenti. Společně s nimi ideálně též jejich rodiče, kamarádi a známí. Čím více budou lidé obeznámeni s problematikou a budou nakupovat férově, tím více se mohou zapojit další producenti. Ti pak budou moci žít v důstojnějších podmínkách. Tak kampaň přispívá k uvědomění si spoluzodpovědnosti za život lidí na Zemi, ale zároveň vytváří prostor pro zábavné formy vzdělávání jako jsou různé projektové dny či simultánní hry, kdy se děti naučí něco z jiného prostředí, např. o mezinárodním obchodu, lidských právech. Učitelé naopak dostanou možnost ukázat, jak se v našem každodenním životě promítají témata jako zodpovědná spotřeba a mezinárodní obchod. (Bačová, 2011 s. 6).

V českém prostředí získala jako první titul fairtradové školy Masarykova ZŠ, Litomeřice v roce 2011 a SŠ a JŠ Volyně následovala o rok později. (Fairtradové školy)

Aby se škola mohla připojit do sítě škol a dostat nálepku fairtradová škola, musí splnit pět kritérií:

1. na škole musí fungovat řídicí skupina o minimálním počtu 5 členů. Polovinu z těchto členů mají tvořit studenti nebo žáci, zbytek zaměstnanci. Předsedou skupiny se může stát jen osoba starší 18ti let.
2. škola oficiálně podporuje FT, na svých webových stránkách informuje o získání titulu fairtradová škola a prezentuje informace o FT a aktivitách řídicí skupiny
3. výuka školy je obohacena o globální a rozvojová témata a souvislosti
4. škola se zaváže ke spotřebě fairtradových výrobků a jeho prodeji
5. škola pořádá tematické osvětové akce a usiluje o medializaci problematiky

Po získání titulu však musí škola nadále pokračovat a rozvíjet své aktivity. Proto podává řídicí skupina jednou za rok zprávu o uskutečněných akcích a své fairtradové aktivitě. Tím automaticky dochází k obnovení statusu. ZŠ Kukleny Hradec Králové má štítek FT školy od roku 2016. (Fairtradové školy)

4.2.2. Aktivity Základní školy spojené s fairtrade

ZŠ a MŠ Kukleny byla osmnáctou školou v České republice, která získala titul fairtradové školy. Na jeho získání začala škola pracovat již v únoru 2014 a jeho předání nastalo v zaplněné tělocvičně ZŠ a MŠ Kukleny 18. května 2016. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Mezi školní aktivity, do kterých se FT promítalo nejdříve, patřilo pečení z FT produktů v době pracovních činností či v předmětu domácnost, který byl zahrnut do ŠVP 2017/2018. V rámci volitelného předmětu domácnost žáci devátého ročníku např. z FT surovin upekli buchty, které následně nabízeli na

třídních schůzkách, kde také informovali rodiče, co to FT vlastně je. Průběžně se žáci seznamovali s myšlenkami fairtradu také v přírodovědném semináři. Tento volitelný předmět však byl kvůli změně skladby předmětů zrušen. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny; Šplíňo)

Obrázek 2 Suroviny, které žáci použili při vyučování

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 3 Připravené občerstvení o třídních schůzkách vyrobené z FT surovin

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 4 Infostánek o FT problematice při třídních schůzkách

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

V současné době se žáci o FT dozvídají v rámci vzdělávacích oblastí RVP a ŠVP, a to např. v oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* v hodinách cizích jazyků, když probírají témata jako je domov, rodina či nakupování či v oblasti *Člověk a svět práce* v rámci předmětu Pracovní činnosti. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 19–20)

Dále je problematika FT, lidských práv a šetrnosti k životnímu prostředí začleněna do ŠVP 2019/2020 v rámci předmětu Přírodopis (konkrétně se jedná o náplň předmětu pro závěrečný ročník), Etická výchova (v 6. ročníku) a do 5. ročníku vlastivědy, kde se probírá soužití lidí – mezilidské vztahy, obchod a firmy. (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 183, 415, 266).

Kromě FT aktivit, které probíhají ve škole, samozřejmě existují také aktivity, jenž se konají i mimo školní areál. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Mezi mimoškolní aktivitu patřila např. příprava infostánku v rámci festivalu dokumentárních filmů *Jeden svět*. Na tomto festivalu, který představuje filmy ze sociální oblasti s politickou angažovanou a lidskoprávní tematikou, FT skupiny z Gymnázia Boženy Němcové společně s ZŠ Kukleny připravily informační stánek o FT, kde informovali o možnostech jeho podpory a také o problematice důstojné práce. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 5 Infostánek v rámci festivalu dokumentárních filmů *Jeden svět*

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Vždy druhou květnovou sobotu se škola přidává k projektu *Férová snídaně*, což je největší akce na podporu FT konaná v České republice. *Férová snídaně* je pořádána od roku 2011, kdy jí poprvé uspořádala organizace NaZemi v rámci Světového dne pro FT. Tento projekt měl již od samých začátků originální koncept pikniku na podporu pěstitelů. To znamená, že se do projektu nezapojují FT organizace, ale aktivní lidé si sami uspořádají piknik ve svém parku, zahradách či na náměstí. Každý zájemce si přinese vlastnoručně vyrobené výrobky z FT surovin nebo výrobky od místních farmářů, které společně zkonsumují. Každoročně se tato akce koná venku, ale v roce 2020 se kvůli koronavirové krizi tato akce přesunula výjimečně domů. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 6 Ukázka z „Férové snídaně“ 2014

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 7 Ukázka z „férové snídaně“ 2017

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 8 Ukázka z „Férové snídaně“ 2019

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Škola zároveň pořádá unikátní *Férovou noc*, na kterou se žáci hlásí dobrovolně. Cílem je sdílení informací o světě a o FT, ochutnávka jídel připravených za pomoci FT výrobků a z fotodokumentace autorka odvodila, že každá *Férová noc* má své vlastní konkrétní tematické zaměření. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 9 Jídlo připravené z FT surovin na Férovou noc v roce 2016

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 10 Pozvánka na Férovou noc v roce 2016

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 11 Dort připravený na Férovou noc v roce 2018

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Článek *Výstava fotografií v městské knihovně* přibližuje další FT akce. Členové FT skupiny ZŠ Kukleny společně se členy gymnázia Boženy Němcové se podíleli na dvou fotografických výstavách, které společně nainstalovaly v ústřední budově Městské knihovny Hradec Králové. Výstava s pojmenováním *Musím být trpělivá* přinesla informace o výrobě textilu v Kambodži. Fotografie divákům zprostředkovaly jeden pracovní den kambodžských dělnic, které vyráběly sportovního zboží firmě Adidas pro olympijské hry v Londýně, jenž se konaly v roce 2012. Dělnice byly nuceny žít v továrním komplexu na ubytovnách, tedy daleko od svých rodin. Dále kvůli finančnímu zabezpečení byly nuceny dělat přesčasy, jelikož ze základní mzda těchto dělnic nestačí ani na základní životní potřeby. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny; NaZemi)

Obrázek 12 Fotografie z výstavy

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Každoročně se škola přidává do celorepublikové akce *Výstava na stromech* společně s FT skupinami Gymnázia Boženy Němcové a Střední zdravotnické školy. Výstava probíhá vždy během *Týdne důstojné práce* (světový den důstojné práce se slaví 7. 10). Každý rok je akce zaměřená na jiné téma. První výstava, která proběhla v roce 2015, nesla název *Plné ruce práce* a zaměřila se na problémy pěstitelů kávy z Mexika a Guatemaly. O rok později výstava informovala o problémech spojených s výrobou bot, jako jsou přesčasy, dětská práce, nedostatečné dodržování ochrany zdraví a bezpečnosti při práci. Výstava nesla název *Poznej své boty*. Třetí ročník výstavy uvedl *Příběh banánu* a zaměřil se na velké pěstitele banánu jako jsou Chiquita, Dole nebo Del Monte. Výstava znovu poukázala na nebezpečné pracovní podmínky a nízké mzdy. Roku 2018 se výstava opět zaměřila na boty, tentokrát v Indické Agře. Výstava poukázala na nedodržované podmínky bezpečnosti práce, nízké platy, přesčasy a pracovníky, kteří neměli podepsané pracovní smlouvy. Pátý ročník s názvem *Cena kaka* se seznamoval veřejnost s pěstování kaka v Côte d'Ivoire (západoafrickém Pobřeží slonoviny). Kvůli pěstování kakaovníku je kácen a ničen deštný prales a na plantážích pracují děti. (NaZemi)

Obrázek 13 Výstava na stromech v roce 2017

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 14 Výstava na stromech v roce 2018

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Obrázek 15 Výstava na stromech v roce 2019

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Akce s názvem *Dej si banán* se uskutečnila dne 19.12. 2016. Škola se zapojila do akce *Příběh banánu*, jejímž úkolem bylo informovat o problematice banánů v období Vánoc. Prodejní řetězce prodávají v tomto období banány se slevou, a to má negativní vliv na pěstitele, kteří nejvíce šetří na mzdách pracovníků. Ti jsou pak nuceni pracovat s chemikáliemi bez řádných ochranných pomůcek a za neodpovídající plat. Žákům z FT řídicí skupiny se podařilo oslovit a informovat mnoho dospělých, kteří se ten den přišli podívat na Vánoční koncert. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny; Hradecký deník.cz)

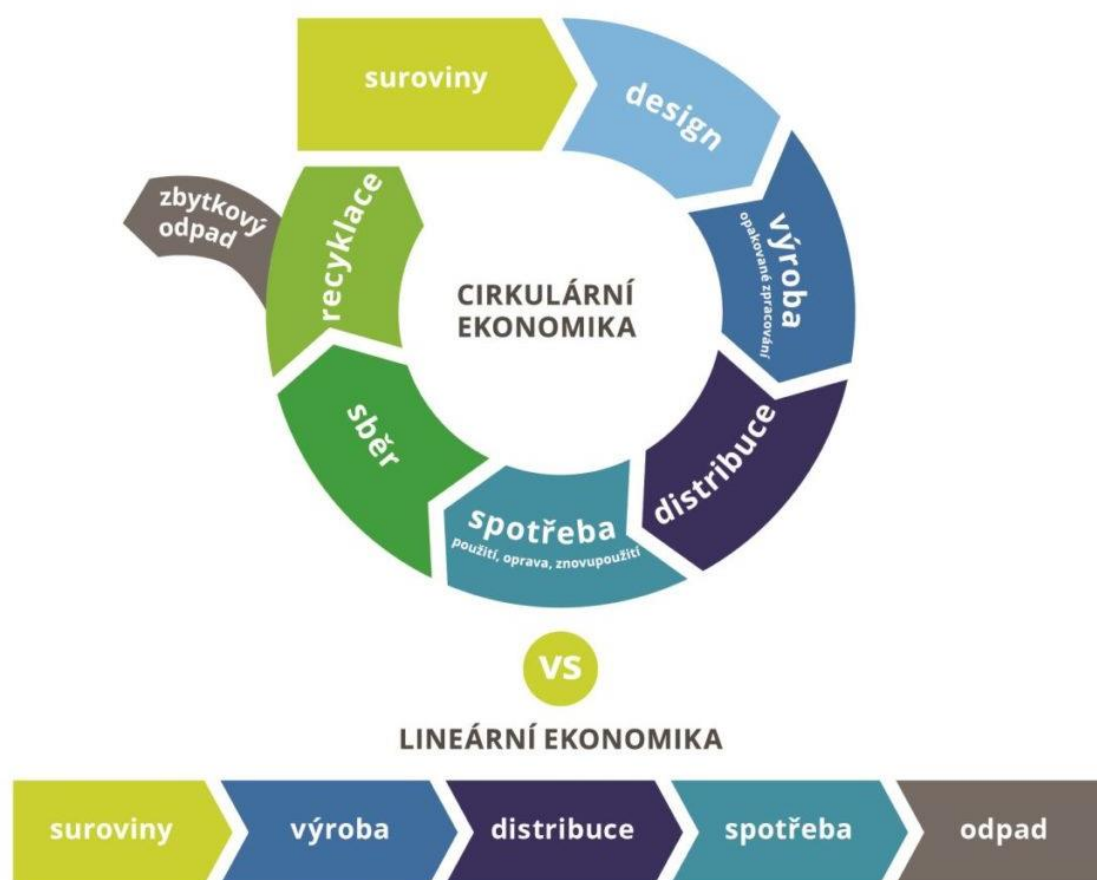
Obrázek 16 Fotografie z akce „Dej si banán“

(Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

Mezi další propagaci FT výrobků se dá zařadit i automat s FT výrobky, který stojí u tělocvičny ZŠ Kukleny. Tento automat je v odpoledních hodinách využíván i mimoškolními organizacemi, které tělocvičnu navštěvují. (Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny)

4.2.3. Cirkulární ekonomika

Nejenže má ZŠ Kukleny statut fairtradové školy, ale ponořila se do nového projektu a snaží se usilovat i o status školy cirkulární. (Šplíňo) Abychom pochopili, co je podstatou cirkulární školy, je třeba nejprve vymezit pojem cirkulární ekonomika. Dnes se s tímto pojmem můžeme často setkat ve vzdělávání, kde je součástí environmentální výchovy. Základem cirkulární ekonomiky je cílený rozvoj znalostí, hodnot, postojů a obecně takového chování, které vede k co nejmenší produkci odpadu. Ideálně by se tato produkce měla rovnat nule. Odtud pramení anglický název zero waste. Cirkulární ekonomika je tedy protikladem dnes běžné lineární ekonomiky, v rámci které je příroda pouhým zdrojem surovin. Z těchto surovin vyrobíme produkt, následně jej použijeme a po upotřebení zlikvidujeme odpad. Tím často dochází k znečištění přírodních zdrojů. (eTwinning)

Obrázek 17 Cirkulární ekonomika

(Šklíková, 2019)

Cirkulární ekonomika se naproti tomu snaží kopírovat přírodní procesy a nevytvářet odpad ale pohlížet na případné zbytky produktu jako na další zdroje a přispívat tak k tvorbě trvale udržitelných zdrojů. Ve školách zaměřených na trvalou udržitelnost tento přístup k ekonomice pomáhá sjednotit řadu environmentálních aktivit (např. třídění odpadu, používání výrobků z recyklovaných materiálů atd.). Pokud škola dokáže správně vyhodnotit jaké materiální zdroje do ní vstupují, jak se dále zpracovávají a zda nevzniká nepotřebný odpad může upravit svou spotřebu tak, aby se s ní blížila k zero waste. Takového stavu je možné dosáhnout i s pomocí dalšího důležitého bodu cirkulární ekonomiky, jímž je využívání dlouhodobě funkčních upravitelných či opravitelných výrobků a služeb. Alternativní cestou je využití věcí pro jiný účel či použití produktů vyrobených z recyklovaných materiálů. Další důležitou činností je třídění odpadu na jednotlivé druhy, a to na:

- přirozeně zkompostovatelný odpad,
- odpad, který je možné vrátit zpět do přírodní formy,

znovu použitelný či recyklovatelný odpad jako kov, papír nebo plast. (eTwinning; ZŠ Kukleny Hradec Králové)

Škola také může pro svůj chod v co největší míře využívat obnovitelné zdroje energie a dojít tak až k úplné nezávislosti nebo alespoň co nejnižší závislosti na fosilních palivech. (eTwinning)

Principy cirkulární ekonomiky se odrážejí také v odmítání nepotřebných či nerecyklovatelných věcí. Navíc lze hledat i jiné způsoby, jak získat věci potřebné. Je možné si je např. půjčit či pronajmout. Takovéto jednání se následně projevuje v omezení spotřeby. (eTwinning)

ZŠ Kukleny se snaží dbát principů udržitelného rozvoje a cirkulární ekonomiky. V rámci své snahy využívá recyklovaný papír české výroby na sešity, žákovské knížky, čtvrtky i barevné papíry. Částečně se recyklovaný papír používá také do tiskáren. Dalším krokem je třídění odpadu do sběrných nádob, kdy škola vyřídí uže zvlášť papír, karton, plasty, elektroodpad, baterie a tonery. Chystá se principům cirkulární ekonomiky přizpůsobit také školní jídelnu. Hodlá rozšířit sortiment sbíraných komodit a připravuje kroky, pomocí kterých by mohla využít část sbíraných plastů. Její snahou je zapojit do procesu co nejvíce účastníků. Proto je třeba, aby se žáci školy setkávali s touto problematikou programově v rámci vzdělávání, a to především prostřednictvím průřezového tématu *Enviromentální výchova*. Aktuálně se děti již od 1. ročníku v rámci předmětu prvouka seznamují s jednotlivými ekosystémy, rovnováhou přírody a základy její ochrany i vhodným chováním v přírodě a k přírodě (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 152) a od 3. ročníku jsou schopni uvést některá možná ohrožení přírody současným rozvojem civilizace (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 163). Na tyto výstupy plynule navazují výstupy z předmětu přírodověda, kdy se žáci postupně se učí o vlivu lidské činnosti na přírodu, likvidaci odpadů a recyklaci (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 170). Kromě výše zmíněných předmětů je průřezovému tématu věnován prostor také v Občanské výchově 6. ročníku, kde se již pracuje s termíny ekologie, ekosystém, ochrana přírody nebo recyklace, či v různých ročnících předmětu Pracovní činnosti, kde se žáci například dozvídají o dělení odpadu po práci s materiálem (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 205, 389-392). Značný prostor je věnován obnovitelným a neobnovitelným zdrojům energie a principům trvale udržitelného rozvoje v rámci chemie a přírodopisu 9. ročníku (Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 248, 265-266).

Jako další možnost žáků angažovat se v problematice, kromě třídění materiálů a účasti na třídění odpadů, vznikl mimo jiné přírodovědný kroužek, který se realizuje prostřednictvím spolupráce ZŠ Kukleny se střediskem ekologické výchovy SEVER. S tímto střediskem škola spolupracuje dlouhodobě, je to její velmi významný partner v oblasti EVVO. Proto se autorka rozhodla pojednat o středisku a jeho spolupráci se školou v samostatné kapitole.

4.3. Středisko ekologické výchovy Sever a spolupráce se Základní školou Kukleny

„Středisko ekologické výchovy SEVER je konsorciem čtyř neziskových organizací, spojených společnou značkou, historií, posláním, poskytovanými službami a vysokou mírou vzájemné solidarity a podpory ...“ (SEVER Středisko ekologické výchovy) Mezi jejich klíčové hodnoty patří udržitelnost, a to jak v rámci samotné organizace, tak i v okolí. Velmi důležitou roli hraje pochopitelně sama příroda, neboť dle názoru organizace jsou příroda i lidé samotní. Mezi lidmi navzájem, mezi lidmi a přírodou a v přírodě je třeba udržovat a respektovat správné vztahy. Další klíčovou hodnotou je porozumění, kam organizace zahrnuje vzdělávání či učení se, poznání a následnou moudrost a umění naslouchat. Posledním důležitým bodem je odpovědnost. SEVER se tedy snaží *„o prohloubení odpovědného jednání vůči přírodě a planetě i mezi lidmi navzájem a směřování k udržitelnému životu Prostřednictvím výchovy a vzdělávání, založených na „5P“:*

- *prožitku*
- *praktické činnosti*
- *participaci*
- *přímém kontaktu se světem okolo nás*
- *propojení různých oborů“* (SEVER Hradec Králové)

Středisko ekologické výchovy SEVER Hradec Králové o.p.s. vzniklo v roce 2012. Náplní činnosti organizace je realizace krátkodobých programů pro mateřské, základní i střední školy. Dále realizace

dlouhodobých školních ekologických projektů. Dále připravuje vzdělávací semináře pedagogů, podle akreditace MŠMT. Kromě žáků a pedagogů škol, mají své semináře i organizace zaměřené na šetrný provoz a také veřejnost, kterým se kromě přednášek nabízejí i další typy programů jako je promítání filmů s ekologickou tematikou, soutěže, výstavy, brigády či akce *Den Země*. SEVER Hradec Králové má své zastoupení na společenských akcích pořádané městem Hradec Králové, zabývá se prodejem FT výrobků a biopotravin. Provozuje ekologickou poradnu a půjčuje tematické publikace a pomůcky. Středisko také vytváří vlastní výukové, propagační a vzdělávací materiály, pomůcky a publikace. (ZŠ Kukleny Hradec Králové; SEVER Hradec Králové)

Jak již bylo výše zmíněno, na ZŠ Kukleny středisko ekologické výchovy SEVER realizuje přírodovědný kroužek. Kroužek je určen pro žáky od 1. do 5. třídy. V roce 2019 byla probíraná témata *Vesmír, Sluneční soustava, Hvězdná obloha, Komety a rakety, Voda, Koloběh vody, Šetříme s vodou, Energie slunce* či *Skleníkový efekt*. O rok později byl kroužek otevřen pro žáky od 2. do 5. třídy, ale bohužel kvůli koronavirové situaci nemohl proběhnout. (Hronešová) Mimo školní rok mívají děti nejen z tohoto kroužku možnost zúčastnit se tematicky zaměřeného příměstského letního tábora, který organizuje právě jejich škola společně se střediskem SEVER. (Hušek, 2019) Vzájemnou spolupráci obou institucí zaměřenou převážně na environmentální otázky a na udržitelný rozvoj však zbrzdila probíhající pandemie. (Hronešová)

Středisko ekologické výchovy SEVER působí jako regionální garant ekologické výchovy a už ve školních roce 2018/2019 výrazně podpořilo rozvoj environmentální výchovy na škole. Ústav mu pronajímá prostory. Spolupracuje s ní ale ve více směrech. Spoluorganizovali např. v roce 2019 krajskou konferenci KAPraDí, která byla zaměřená na klimatické změny. Akce proběhla v přítomnosti 98 účastníků z kraje a poskytla informace a náměty pro výuku ve školách i mimoškolní vzdělávání. (SEVER Hradec Králové)

ZŠ se také zapojila do projektu *Škola pro udržitelný život*, jehož partnerem a regionálním realizátorem je právě středisko SEVER. Jedná se o celostátní vzdělávací a asistenční program určený pro žáky základních a středních škol, kteří se jeho prostřednictvím mohou spolu se svými pedagogy aktivně podílet na zlepšování stavu životního prostředí a přispívat ke zvyšování kvality života ve svém okolí. (Škola pro udržitelný život; SEVER Hradec Králové) Projekt bývá realizován v několika předmětech souběžně. Loni se projekt realizoval především online, a to hlavně v předmětu Anglický jazyk, Dějepis a Tělesná výchova. Žáci měli možnost shlédnout videa a odkazy o tom, jak sami mohou přispět ke zkvalitnění životního prostředí, zpracovali mapu obce z 19. století, kterou porovnali s dnešní podobou Kuklen a ve spolupráci s členkou komunity studovali výpisky z archivu města. Na závěr měli vytvořit vlastní představu obce za 10 let a seznámit s ní samosprávu Kuklen. Žáci se tímto způsobem učí vzájemné spolupráci a také spolupráci se svými pedagogy a komunitou a mají možnost podpořit rozvoj místa. (ZŠ Kukleny Hradec Králové) Dle vyjádření ředitele instituce Mgr. Martina Huška, hodlá ZŠ Kukleny v tomto projektu působit dlouhodobě. Dodal také, že žáci 1. - 9. třídy se účastní akce *Dne Země*, kterou středisko dlouhodobě pořádá na všech svých pracovištích.

Ekologické středisko SEVER je také koordinátorem projektu MRKEV (Metodika a realizace komplexní ekologické výchovy) pro Královéhradecký kraj, kterého je zapojená i ZŠ a MŠ Kukleny. (Hronešová) Celkem se do projektu zapojilo okolo 700 škol z celé České republiky a realizuje ho Síť ekologické výchovy Pavučina. Účelem programu je prostřednictvím metodické pomoci, informační podpory a také díky vzájemné výměně praktických zkušeností napomáhat nejen rozvoji regionálních škol a jejich vyučujících ale i rozvoji jiných institucí zaměřených na EVVO. Konkrétně se pomoc v současnosti realizuje prostřednictvím zasílání metodických a informačních materiálů, které do konkrétních zařízení distribuují krajsí koordinátoři spolu s tematickým časopisem Bedrník. Kromě těchto materiálů se pedagogům zúčastněných škol nabízí možnost vzájemně si vyměňovat zkušenosti na regionálních setkáních, která také mohou sloužit ke vzájemné inspiraci a k podpoře spolupráce. (MRKEV a Bedrník)

Obrázek 18MRKEV Osvědčení

(autorka práce)

5. Zhodnocení implementace environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání do školního vzdělávacího programu na Základní škole Kukleny Hradec Králové

Podle názoru autorky se do ŠVP ZŠ Kukleny podařilo dobře implementovat EVVO i GRV, neboť jak vyplývá z výše uvedeného textu, témata spojená s touto problematikou jsou ve výuce zastoupena ve větší míře, než je u základní školy obvyklé. Vše však na škole žákům prezentují školní pedagogové, protože instituce do výuky nezve externisty. Situace se v tomto ohledu má částečně změnit po překonání koronavirové krize, kdy se má ještě více rozvinout spolupráce s ekologickým střediskem SEVER. Škola se navíc podařilo v rámci vlastního ŠVP do výuky implementovat také problematiku FT. Aktivita s FT spojené již částečně překračují rámec formálního vzdělávání. Škola se o problematice snaží informovat veřejnost a také pořádá neformální akce na podporu FT. Tím se zapojuje do celostátních aktivit na podporu FT. Účastní se např. *Férové snídani*, pořádá a zúčastňuje se tematických výstav a zapojuje se do celostátních FT akcí. Pořádá však také vlastní unikátní aktivity neformálního vzdělávání, jako je *Férová noc* a umožňuje svým žákům i veřejnosti zakoupit si přímo ve škole FT výrobky. Vší touto činností se snaží prohloubit informovanost žáků i veřejnost o environmentálních i globálních problémech, zaujmout okolí a na problémy poukázat. Snaží se také vychovávat uvědomělé, tolerantní, informované a otevřené jedince, kteří pak svým dalším působením nebudou k problému nevědomě přispívat.

Těžiště svých environmentálních snah však škola v poslední době lehce přesunuje od FT směrem k cirkulární ekonomice. I tu se snaží zimplementovat do svého formálního vzdělávání, aby mohla pozitivně ovlivnit své žáky. Proto jim vysvětluje důležité principy a intenzivně se věnuje

např. problematice obnovitelných a neobnovitelných zdrojů energie a zacházení s odpadem. Školní výuka je však i zde pouhým základem. Žáci se sami zapojují do řešení problémů např. prostřednictvím třídění odpadního materiálu, ke kterému jim škola poskytuje kvalitní informace a vysvětluje význam této činnosti. Kromě toho se žáci díky spolupráci školy se střediskem ekologické výchovy SEVER mohou zapojit do přírodovědného kroužku, kde např. i formou her probírají důležitá témata, vyměňují si pod odborným vedením názory a zkušenosti a učí se odpovědnosti ke světu i životnímu prostředí. Svými názory pak mohou ovlivňovat také jednání svých přátel a blízkých.

Škola se také zapojila do projektu Škola pro udržitelný život, v rámci kterého vede formou projektového vyučování své žáky k lásce a porozumění přímo místu, kde žijí, a učí je prakticky pečovat o své okolí. Podle slov ředitele školy hodlá instituce v projektu působit dlouhodobě. Tím tedy získá možnost ovlivnit řadu svých žáků i dalších lidí.

Pro efektivní implementaci EV a GRV do svého působení využívají pedagogové místní instituce, dle názoru autorky, velmi dobrého spojení tzv. klasické výukové metody, tj. výklad, vysvětlování, práci s textem, diskusi, pozorování, převádění, dynamickou a statickou projekci, pracovní, grafické a výtvarné činnosti, s modernějšími metodami, a to především v oblasti zážitkové pedagogiky. Výše zmíněné klasické výukové metody pomáhají při frontální výuce představovat, vysvětlovat a demonstrovat žákům problematiku EVVO a GRV, diskutovat o ní, výtvarně, graficky či jinak ji zpracovávat a rozšiřovat si např. slovní zásobu potřebnou k verbálnímu vyjádření v mateřském a cizím jazyce. Zážitková pedagogika se společně s klasickými výukovými metodami uplatňuje v rámci projektových dnů a projektové výuky. Má dominantní roli v oborových aktivitách školy, které probíhají mimo školní výuku. Tím umožňuje žákovi si osahat konkrétní problém, vytvořit si na něj lepší názor, obohatit se o nové informace a zažít si problematiku tak, aby jí byl schopen co nejlépe převést do praktického života. Nabízí také běžnými metodami nedosažitelné zážitky. Jedná se např. o spolupráci s místní komunitou v podobě infostánků, výstav, Férové snídaně aj. Pomocí těchto aktivit škola nejen buduje v žácích zodpovědnost a konkrétní představu o problémech EVVO a GRV, ale také propojuje školu s okolím, pěstuje v žácích pouto k přírodě atd.

Díky spolupráci se střediskem SEVER má škola možnost oslovit nejen žáky a veřejnost (prostřednictvím akcí), ale může působit i odbornějším směrem, např. v roce 2019 spoluorganizovala krajskou konferenci KAPraDí, která školám i mimoškolním vzdělávacím institucím poskytla informace a materiály pro programy a výuku na téma klimatických změn. Kromě toho že spolupracuje s dalšími institucemi se tak v poslední době snaží ovlivnit vzdělávání i v jiných institucích. Úspěch této snahy však zatím vzhledem ke koronavirové krizi nelze posoudit. O další spolupráci ZŠ Kukleny se střediskem SEVER zatím nelze pojednat, neboť tato kooperace byla hned v začátcích zbržděna pandemií.

Celkově však autorka považuje enviromentální a globální rozvojové působení školy v Hradci Králové za prospěšné. A to především proto, že aktivně usiluje o to, aby vychovávala občany, kteří budou informováni o globálních a enviromentálních problémech a jejich informovanost jim umožní odpovědné chování nejen k místu svého bydliště (ke kterému škola žákům pomáhá budovat pozitivní vztah) ale k přírodě a světu obecně. Tyto kompetence je dle autorky nutné v lidech budovat již od dětského věku a škola v něm má díky svému cílenému snažení nezastupitelnou roli. Navíc se, jak již bylo uvedeno, se škola nespolehá pouze na frontální výuku, ale umožňuje svým žákům si mnoho věcí vyzkoušet formou projektového vyučování. Osobní prožitek pak dle názoru autorky pozitivně ovlivní proces zapamatování a zpracování získaných informací a přispěje k vytvoření konkrétní představy o daném tématu.

Formou akcí škola také přispívá k informovanosti veřejnosti a nenásilně poutá její pozornost k enviromentálním a rozvojovým problémům. Zabývá se tedy osvětou veřejnosti a rozšiřuje povědomí o globálních a enviromentálních problémech i mimo svou půdu. To je dle názoru autorky nezbytný základ pro řešení problémů. Škola však své aktivity nedostatečně propaguje vzhledem k tomu, že své aktivity prezentuje téměř výhradně na svých webových stránkách. A pouze vybrané akce prezentuje na

svém profilu na Facebooku. Dle rešerše autorky škola nevyužívá např. možnosti publikovat v místním tisku. Proběhlé akce také nevybavuje případnými odkazy na články v tisku či jiných médiích a neumí jednat s případnými zájemci o svou činnost. V této oblasti má tedy podle autorky ještě značné mezery, které je třeba odstranit.

Závěr

Bakalářská práce s názvem *Environmentální výchova a globální rozvojové vzdělávání na příkladu Základní školy Kukleny Hradec Králové* měla za cíl představit EV a GRV a s nimi související pojmy v kontextu českého školství a na příkladu Základní školy Kukleny ukázat, jakým způsobem lze uvedenou problematiku efektivně zahrnout do výuky.

V teoretické části předloženého textu se autorka nejdříve zaměřila na přesné vymezení potřebných základních termínů, a to v souvislosti se zvoleným tématem. Předmětem vymezení byla tedy nejen environmentalistika, EV a GRV, ale také RVP a ŠVP. Kromě několika definic environmentalistiky a vysvětlení a vymezení pojmu EV autorka v první kapitole pojednala o jeho světovém i českém vývoji, důležitých dokumentech, mezinárodních konferencích a návaznosti EV na vzdělávání. Dále se představil Státní program EVVO, byl vymezen jeho hlavní úkol a pojednalo se o jeho uspořádání a realizaci.

Poté práce představila další pojem, konkrétně GRV. I jej definovala, uvedla, čím se zabývá, jaké má principy a jak v sobě spojuje dva směry pedagogické teorie a praxe. Ve světové historii se pojednalo o důvodech, které vedly ke vzniku globální výchovy a o jejím rozvoji až ke dnešnímu pojetí GRV a aktuálních dokumentech. V české historii jsou uvedeny důležité dokumenty a instituce, které GRV prezentují občanům. Kromě státních institucí, jako jsou např. MZV, MŠMT, ČRA, RVUR či školy a školská zařízení, se jedná o různé nestátní neziskové organizace. Autorka také představila cíle a tematické oblasti GRV a lehce se dotkla i jeho začlenění do RVP a ŠVP. V kapitole byl také představen důležitý dokument zajišťující informovanost českých obyvatel s názvem *Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech*.

Třetí kapitola práce byla zaměřena na představení RVP a ŠVP, které jsou důležité pro začlenění problematik EVVO a GRV do škol. Představily se také klasické i nové výukové metody.

Praktická část přinesla krátké představení ZŠ Kukleny a pokračovala analýzou začlenění EVVO a GRV do kuklenského ŠVP. Následně bylo formou grafů dokázáno, že zkoumaná škola do své výuky více implementuje EVVO a GRV než jiné, čímž se potvrdilo, že i přesto, že je ZŠ Kukleny oficiálně škola s všeobecným zaměřením, tak je ve své klasické výuce tímto směrem více založená než jiné. Následně byly představeny aktivity ZŠ Kukleny, které se týkají environmentální a globální oblasti. Krátce byl představen FT a FT školy. Dále byly představeny jeho konkrétní akce, které škola pořádá či se jich účastní a zapojuje se tak do celostátních aktivit. Následovala prezentace cirkulární ekonomiky a její uplatnění na zkoumané škole. Pojednalo se také o Středisku ekologické výchovy SEVER, které na ZŠ Kukleny realizuje přírodovědný kroužek a environmentálně zaměřený příměstský tábor a podílí se na ekologickém vzdělávání prostřednictvím *Školy pro udržitelný život*. Prostřednictvím projektu MRKEV ekologické středisko SEVER také pomáhá ZŠ Kukleny s implementací EVVO do výuky. Následné zhodnocení aktivit poukázalo dle autorky na používání vhodné kombinace klasických výukových metod s nefrontálními. Díky nim navíc škola také přispívá k osvětě veřejnosti, jelikož jí nenásilnou formou představuje problémy EV a GRV. Autorka práce ale poukázala na to, že tento přínos školy veřejnosti by mohl mít ještě větší efekt v případě lepší propagace aktivit, do kterých se veřejnost může zapojit.

Tvorbu této práce bohužel provázelo období koronavirové pandemie. Ta ji negativně ovlivnila především v tom, že se nepodařilo realizovat osobní rozhovory se zainteresovanými osobami na škole, neboť ty rozhovory z časových důvodů odmítly poskytnout, a autorce nabídly pouze e-mailovou komunikaci, která probíhala s časovou prodlevou a kvalitě plánovaných rozhovorů se dle názoru autorky nemohla rovnat. Vzhledem k ochranným opatřením se také autorka nemohla osobně zúčastnit,

plánovaných enviromentálních a rozvojových akcí školy, jak chtěla, neboť byly bez náhrady zrušeny, stejně jako kroužky a další aktivity s větší koncentrací osob a výuka se přesunula do distančního režimu. Autorka byla tedy nucena z velké části popisovat již proběhlé akce a činnosti. Nemohla také v některých oblastech dostatečně zhodnotit spolupráci školy s ekologickým střediskem SEVER, které je na poli enviromentální a rozvojové problematiky nejdůležitějším partnerem školy, protože ji pandemie podstatně zbrzdila. Situace obecně utlumila enviromentální a rozvojové aktivity školy, snad kromě pořádaných sběrů, např. papíru a šatstva apod. a též ztížila autorce přístup k tištěným dokumentům.

Přesto se podle názoru autorky s ohledem na současnou situaci povedlo naplnit cíl práce, jelikož se podařilo představit jak EV a GRV v obecnější rovině a následně též v kontextu českého školství, tak na příkladu zvolené školy ukázat jejich efektivní a funkční zapojení do výuky a praxe činnosti školy. Práce navíc ukázala přínos těchto snah nejen pro samotnou školu a její žáky, ale i pro širokou veřejnost, kterou se škola snaží svými akcemi aktivizovat a působit na ni osvětovým způsobem.

Tištěné zdroje

BITTNER, Michal. 2010. *Úvod do environmentalistiky*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta elektrotechniky a komunikačních technologií. ISBN 978-80-214-4063-0

BOURN, Douglas. 2012. Development education: from the margins to the mainstream. *f(x)=(Educación global) research*. (1), s. 25-39.

ČESKO. 1992. Zákon č. 17/1992 Sb. ze dne 5. prosince 1991, *O životním prostředí*, In: Sbíрка zákonů. Roč. 1992, částka 4, s. 81-89.

ČINČERA, Jan. 2007. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-147-8

DUDKOVÁ, Lenka, TILLOVÁ, Kristýna a kol. 2012. *Na stopě: začleňování globálních témat do výuky*. Olomouc: Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, o. p. s. ISBN 978-80-905361-0-4

HORKÁ, Hana, HRDLIČKOVÁ, Alena. 1998. *Výchova pro 21.: století koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-54-0

HRUBANOVÁ, Kristýna, PAVLÍČKOVÁ Martina, ed. 2011. *BUZOLA: Příručka globálního rozvojového vzdělávání nejen pro volný čas*. Brno: NaZemi – společnosti pro fair trade. ISBN 978-80-905146-1-4

ISHII, Yuri. 2001. Teaching about International Responsibilities: a comparative analysis of the political construction of development education in schools. *Comparative Education*. 37(3), s. 329-344. DOI: 10.1080/03050060120067811. ISSN 0305-006

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. 2010. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe. ISBN 978-80-86307-94-4

LEBLOVÁ, Eliška. 2012. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9

MÁCHAL, Aleš. 2007. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. 2. vydání, Brno: Rezekvítek. ISBN 80-902954-0-1

MÁCHAL, Aleš, NOVÁČKOVÁ, Helena, SOBOTKOVÁ, Lenka a kol. 2012. *Úvod do environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání. ISBN 978-80-87604-01-4

PALMER, A. Joy. 1998. *Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise*. Londýn, New York: Routledge. ISBN 0-415-13197-9

PIKE, Graham, SELBY, David. 1994. *Globální výchova*. Praha: Grada. ISBN 80-85623-98-6

PIKE, Graham, SELBY, David. 2000. *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-369-2

STŘEDOVÁ, Hana. 2014. *Environmentalistika*. Brno: Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80-7509-183-3

ŠVAJGROVÁ, Zuzana. 2011. *Metody rozvojového vzdělávání*. Olomouc. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta. Katedra rozvojových studií

VALENTA, Milan et al. 2013. *Psychopedie*. 5., aktualizované. a rozšířené vydání. Praha: Parta. ISBN. 978-80-7320-187-6

ZORMANOVÁ, Lucie. 2012. *Výukové metody v pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4100-0

Internetové zdroje

About the North-South Centre. 2019. *Council of Europe* [online]. Strasbourg Cedex: **Council of Europe** [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/north-south-centre/about-the-north-south-centre>

BAČOVÁ, Veronika. © 2011. Fairtradové školy: průvodce kampaní. In: *Fairtradová města* [online]. NaZemi [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: https://www.fairtradovamesta.cz/data/prilohy/ke_stazeni/FTM_pruvodce_skoly.pdf

ČINČERA, Jan. 2006. *Trendy v environmentální výchově – interpretivistický a kritický proud* *Envigogika* [online]. Praha: Charles University, 1(1), s. 1-8 [cit. 2021-03-28]. DOI: 10.14712/18023061.2 ISSN 1802-3061. Dostupné z <https://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/2>

ČLOVĚK V TÍSNI. Vzdělávací program varianty. *Člověk v tísní* [online]. Praha: © Člověk v tísní [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty>

ČLOVĚK V TÍSNI. Systémové změny. *Člověk v tísní* [online]. Praha: © Člověk v tísní [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty/systemove-zmeny>

Fairtrade Česko a Slovensko [online]. © 2021. Praha: Fairtrade Česko a Slovensko [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://fairtrade.cz/>

Fairtradové školy [online]. © 2011. NaZemi [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: https://www.fairtradeskoly.cz/ft_skoly

FORS (ČESKÉ FÓRUM PRO ROZVOJOVOU SPOLUPRÁCI). © 2019. Pracovní skupiny FoRS. *FoRS: oficiální stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci* [online]. Praha: FoRS [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <http://www.fors.cz/sdruzeni-fors/struktura/pracovni-skupiny-fors/#.YFuXNdyLpPY>

GENE (GLOBAL EDUCATION NETWORK EUROPE). 2008. *Global education in the Czech Republic: The European Global Education Peer Review Process: National Report on Global Education in the Czech Republic* [online]. Amsterdam: GENE [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://static1.squarespace.com/static/5f6decace4ff425352eddb4a/t/5fce1274cded405bb8ff7327/1607340662599/GE-Czech+Republic.pdf>

Global education. 2019. *Council of Europe* [online]. Strasbourg Cedex: Council of Europe [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/north-south-centre/global-education>

HICKS, David. 2003. Thirty Years of Global Education: a reminder of key principles and precedents. *Educational Review* [online]. 55(3), s. 265-275 [cit. 2021-03-28]. DOI:10.1080/0013191032000118929. ISSN 0013-1911. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/240525765_Thirty_Years_of_Global_Education_A_reminder_of_key_principles_and_precedents

HRADECKÝ DENÍK.CZ. 2016. Banánovník u kuklenské základky upozornil na příběh banánu. *Hradecký deník.cz* [online]. © Vltava Labe media [cit.2021-03-28]. Dostupné z: https://hradecky.denik.cz/zpravy_region/bananovnik-u-kuklenske-zakladky-upozornil-na-pribeh-bananu-20161221.html

HUBLOVÁ, Pavlína. 2013. Zážiteková pedagogika. In: *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2021-03-28]. Dostupné z:

https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/Z/Z%C3%A1%C5%BEitkov%C3%A1_pedagogika

HUBLOVÁ, Pavlína. 2015. Environmentální výchova. In: *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/E/Environment%C3%A1In%C3%ADv%C3%BDchova

HUŠEK, Martin. 2019. [Udržitelnost v Kuklenách] In: *Facebook* [online]. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ZSKukleny/photos/a.1527583760624456/2565381753511313/>

KESSINGER, A. T. 2005. *Global education in the United States: a retrospective, 1976-2000* [online]. Curriculum history, s. 7-13. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://journals.tdl.org/ch/index.php/ch/article/view/609>

MALÍŘOVÁ, Eva. *Infolist o globálním rozvojovém vzdělávání* [online]. Brno: NaZemi [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://www.nazemi.cz/sites/default/files/infolist_o_grv.pdf

MINISTERSTVO ŠKOLNÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Copyright 2021. Národní program vzdělávání ČR (Bílá kniha). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020* [online]. Ministerstvo školní, mládeže a tělovýchovy [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <http://www.vzdelavani2020.cz/narodni-program-vzdelavani-cr-bila-kniha.html>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2011. *Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání pro období 2011-2015* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: http://fors.cz/user_files/nsgrv.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2016. *Národní strategie globálního rozvojového vzdělávání 2011-2015 aktualizovaná pro období 2016-2017* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://arpok.cz/wp-content/uploads/2013/02/Narodni_strategie_GRV_2016_2017.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. 2018. *Strategie globálního rozvojového vzdělávání a osvěty o globálních souvislostech* [online]. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/3418207/Strategie_GRV_2018_2030.pdf

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ. 2016. *Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty na léta 2016-2025* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDN-SP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)

MRKEV a Bedrník. *Pavučina: síť středisek ekologické výchovy* [online]. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/rubrika/70-MRKEV/index.htm>

NATIONAL LIBRARY OF SCOTLAND. © 2018. Patrick Geddes (1854-1932). *National library of Scotland* [online]. National library of Scotland [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.nls.uk/learning-zone/politics-and-society/patrick-geddes>

NÁRODNÍ ÚSTAV PRO VZDĚLÁVÁNÍ. ©2011-2021. Rámcové vzdělávací programy. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Národní ústav pro vzdělávání [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

NAZEMI. © 2012-2014. *Globální rozvojové vzdělávání* [online]. NaZemi [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.globalnirozvojovevzdelavani.cz/>

NaZemi [online]. NaZemi [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.nazemi.cz/cs>

O'LOUGHLIN, Eddie, WEGIMONT, Liam, ed. 2002. *Global Education in Europe to 2015: Strategy, policies and perspectives* [online]. North-South Centre of the Council of Europe [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://rm.coe.int/168070f089>

SEVER Středisko ekologické výchovy [online]. © 2012. Středisko ekologické výchovy a etiky Rýchory [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://sever.ekologickavychova.cz/>

ŠKRDÍKOVÁ, Marie. 2019. Pracovní pozice budoucnosti. Cirkulární ekonomika přinese Česku až 150 tisíc nových míst. *Zajímej.se - Informační portál o cirkulární ekonomice* [online]. Institut Cirkulární Ekonomiky, z.ú. [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://zajimej.se/pracovni-pozice-budoucnosti-cirkularni-ekonomika-prinese-cesku-az-150-tisic-novych-mist/>

United Nations Development Programme. © 2021. *Millennium Development Goals* [online]. United Nations Development Programme [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: https://www.undp.org/content/undp/en/home/sdgoverview/mdg_goals.html

VUP PRAHA. 2005. ŠVP. In: *Metodický portál RVP.CZ* [online]. Praha: Národní pedagogický institut České republiky [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/412/SVP.html/>

Vzdělává ní zaměřené na cirkulární ekonomiku – koncept propojující všechny environmentální činnosti ve školy. In: *eTwinning* [online]. 06.03.2020. eTwinning [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.etwinning.net/cz/pub/newsroom/highlights/circular-economy-education--a.htm>

Základní informace o programu. *Škola pro udržitelný život* [online]. SEVER [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.skolaprozivot.cz/O-programu.html>

ZÁKLADNÍ ŠKOLA, TŘ. SNP 694. 2018. Školní vzdělávací program. *Základní škola Hradec Králové třída SNP 694* [online]. Základní škola Hradec Králové třída SNP 694 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://www.zssnp.cz/skolni-dokumenty/skolni-vzdelavaci-plan/>

Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny [online]. Základní škola a Mateřská škola Hradec Králové – Kukleny [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://old.zskukleny.cz/>

ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA, NOVÝ HRADEC KRÁLOVÉ, PEŠINOVA 146. 2016. Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání. *ZŠ a MŠ Nový Hradec Králové* [online]. Základní škola a Mateřská škola, Nový Hradec Králové, PešinoVA 146 [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: [https://www.zsnovyhk.cz/uploads/pages/110/files/SVP-ZS-NHK-1617\(upravy-1819\)_g3h92ok30m.pdf](https://www.zsnovyhk.cz/uploads/pages/110/files/SVP-ZS-NHK-1617(upravy-1819)_g3h92ok30m.pdf)

ZÁKLADNÍ ŠKOLA A MATEŘSKÁ ŠKOLA, HRADEC KRÁLOVÉ – KUKLENY. 2019. Školní vzdělávací program. *ZŠ Kukleny Hradec Králové* [online]. Základní a mateřská škola Kukleny [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: https://zskukleny.cz/wp-content/uploads/2020/11/SVP_ZS_Kukleny.pdf

Zážitková pedagogika: handouty pro učitele. In: *Prázdninová škola Lipnice* [online]. 2013. Praha: Prázdninová škola Lipnice [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: http://pslold.psl.cz/projekt-klicovy-rok/tymoveprojekty/docs/handouty_2013_final.pdf

ZŠ Kukleny Hradec Králové [online]. Základní a mateřská škola Kukleny [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://zskukleny.cz/>

Emailová korespondence

ŠPLIŇO, Martin – zástupce školy [online]. [cit. 2021-03-28]. Emailová korespondence

HRONEŠOVÁ, Lenka – pracovnice ekologického střediska SEVER [online]. [cit. 2021-03-28].
Emailová korespondence

HUŠEK, Martin – ředitel školy [online]. [cit. 2021-03-28] Emailová korespondence

Přílohy

Příloha č. 1 Zkratky použité v tabulkách

Zkratka	Název předmětu
Aj	Anglický jazyk
Ch	Chemie
Čj	Český jazyk
D	Dějepis
Etv	Etická výchova
F	Fyzika
Hv	Hudební výchova
Inf	Informatika
Ma	Matematika
Nj/Rj	Další cizí jazyk: Německý jazyk/ Ruský jazyk
Ov	Občanská výchova
Pč	Pracovní činnosti
Př	Přírodopis
Prv	Prvouka
Přv	Přírodověda
Tv	Tělesná výchova
VI	Vlastivěda
Vv	Výtvarná výchova
Z	Zeměpis

(Základní škola a Mateřská škola, Hradec Králové – Kukleny, 2019, s. 17-18)